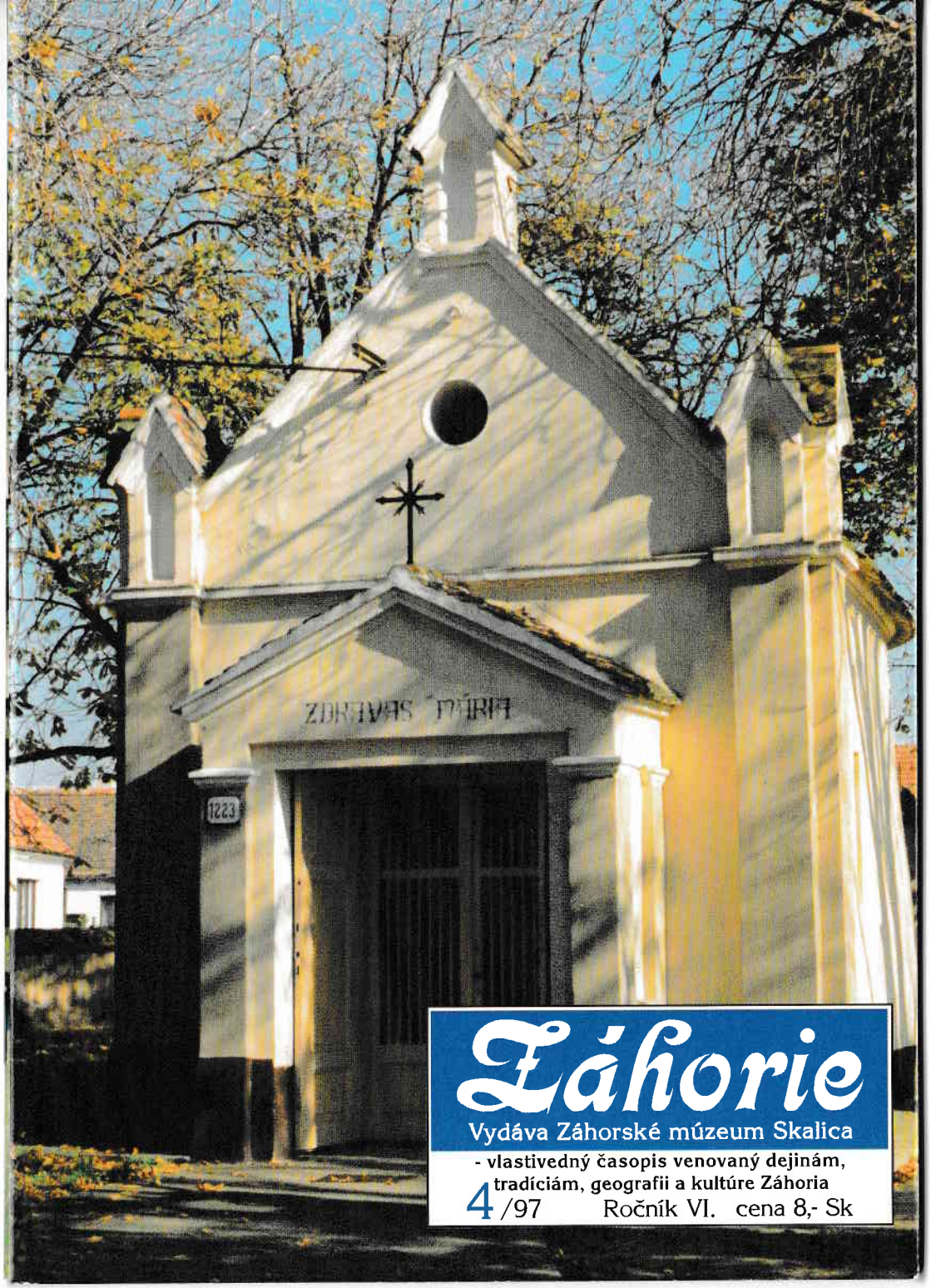

# Záhorie

Vydáva Záhorské múzeum Skalica
- vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, geografii a kultúre Záhoria
4/97 Ročník VI. cena 8,- Sk

**Upozornenie radakcie:**
Ako samostatná príloha Záhoria č.4 vychádza publikácia ZÁVOD (monografický profil obce). Objednať si ju možno písomne alebo telefonicky na adresách:
Záhorské múzeum
nám. Slobody 12
909 01 Skalica
č.t. 0801/644253, 644230

Obecný úrad
Závod 908 72
č.t. 0703/942254, 942324

**Obálka:**
1.strana
Kaplnka Sedembolestnej Panny Márie v Sekuliach.
*Foto: Mgr. Vladimír Petrovič*

2.strana
Socha spravodlivosti zo štítu mestskej radnice v Skalici, zreštauroval M. Minarových v roku 1996
*Foto: archív VŠVU Bratislava*

3.strana
Sekulské deti v kroji.
*Foto: Ján Pardubský*

## Obsah č.4/97

**Hallon Pavol:**
Záhorské konfínium ..... 2

**Drahošová Viera:**
Zvoncovité poháre na Záhorí a na Slovensku ..... 6

**Hlavatý Vladimír - Štrba Vladimír:**
Geologické pomery na Záhorí ..... 11

**Kováčová Eliška:**
Socha Spravodlivosti v Skalici ..... 14

**Fordinálová Eva:**
Obraz Záhoria v prózach S.H.Vajanského ..... 16

**Kačic Ladislav:**
P.Vševlad Gajdoš OFM a regionálny výskum na Záhorí ..... 19

**Náš rozhovor s Pavlom Hallonom** ..... 21

**Vrablec Peter:**
Na Jána v Závode ..... 27

**Povesť Starý kríž** ..... 28

**Náhlik Marián:**
Balónová pošta ..... 30

**Správy** ..... 30

# Záhorské konfínium

*Pavol Hallon*

V poslednej dobe sa veľa začína i na Záhorí písať o najstarších dejinách obcí a miest. Vetrajú sa staré listiny a rôzne kroniky. Čoraz častejšie sa objavuje slovo konfínium. Málokto však presne vie, čo vlastne konfínium bolo.

Profesor Dr. Ing. Štefan Janšák vo svojej práci Konfínium na Záhorí ho definuje takto: "... konfínium bol vedome a intencionálne spustošený vyľudnený a neobývaný pás územia pozdĺž hraníc stredovekého štátu, široký 20 - 40 km, niekedy i viacej, ktorý slúžil na obranu proti nepriateľovi. Keďže na tomto území nebolo možnosti zaopatriť sa potravinami, ani nájsť podporu obyvateľstva, tvorilo pri stredovekom spôsobe vedenia vojny účinnú a efektívnu ochranu ďalej za ním ležiaceho vnútrozemia..."

Záhorské konfínium sa prvý raz ako confínium spomína v listine kráľa Ondreja II. z roku 1217, ktorou udeľuje grófovi Tomášovi územie Skalice ležiace v "našom confíniu":

"...nostrae Maiestatis Thomas comes indesinenter claruit, terram quamdam nomine Zakolcha rudem et desertam, sitam in confinio regni nostri cersus Boemiam...

...z titulu svojho Majestátu slávnostne dáva opustenú a neobrábanú zem menom Zakolcha, ležiacu v konfíniu nášho kráľovstva oproti kráľovstvu Českému Comesovi Tomášovi..."

Z tejto originálnej citácie vidíme, že výraz konfínium sa užíval už veľmi dávno. V citáte sa dokonca udáva nielen jeho poloha voči Česku, ale i to, že ide o pusté, neobrábané územie. V českej literatúre sa takéto územie nazývalo "hvozdy". Na Záhorí to bolo územie medzi riekou Moravou, Malými a Bielymi Karpatmi. Tvorilo teda západnú a severozápadnú hranicu Uhorského kráľovstva, oddeľujúcu novo sa utvárajúce kráľovstvo Uhorské od Českého kráľovstva a zemí rakúskych. Územie bolo temer nepreniknuteľné, samý močiar a husté bažinaté lesy.

Profesor Varsík vo svojej práci o vzniku a počiatkoch mesta Trnavy definuje konfínium zasa takto:

"...keď Maďari zaujali a trvale pripojili okrajové územie k novovznikajúcemu Uhorskému štátu, nechávali obyčajne kus územia na hraniciach spustnutý a obranné opatrenia proti cudziemu vpádu zo zahraničia robili hlbšie vo vnútrozemí, často niekoľko dní od skutočne obsadenej štátnej hranice... územie medzi skutočne obsadenou hranicou štátu a medzi touto vnútornou obrannou



hranicou sa nazývalo konfínium..."

Bol to teda veľmi dôležitý, veľký kus územia, ktorého majiteľom bol sám kráľ. Profesor Varsík ďalej píše, že sa mu podarilo zistiť i vnútornú hranicu nášho konfínia. Kladie ju na rieku Dudváh - Holešku - do okolia Piešťan a Vrbového. Je to teda priestor medzi menovanými riekami, Váhom a Malými Karpatmi. Dokladá to i názvom jednej časti obce Krakovany, ktorá sa do fúzie oboch obcí volala Stráže. Jej starý názov bol totiž Villa speculatóris. Rozsiahle konfínium zabezpečovalo teda dostatočnú ochranu novovznikajúcemu kráľovstvu.

Územie konfínia obývali iba strážne družiny, ktorým sa hovorilo exploratóres alebo speculatóres, čiže vyzvedači a pozorovatelia. Ich úlohou bolo pozorovať pohraničné územie. V prípade blížiaceho sa nebezpečenstva podávali rôznymi signálmi alebo poslami hlásenia, aby riadne vojsko mohlo včas zaujať obranné postavenie. Sami neboli schopní viesť väčšie bojové akcie.

Uhorskí panovníci nepoužívali na strážne služby domáce obyvateľstvo, ale

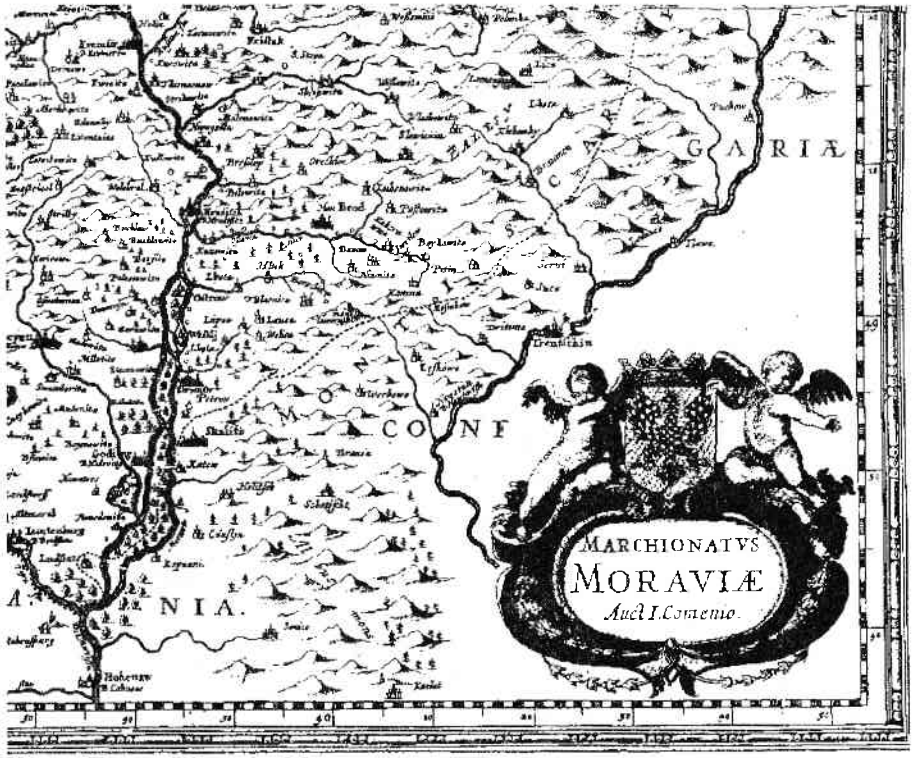


Výrez z Komenského mapy Moravy

cudzie, do Uhorska sa pred Tatármi utiahnuté kmene Sikulov, Plavcov /Polovcov/ a Pečenehov, ktorých nazývali Bissenmi. Boli usadení na strategických miestach, kde vykonávali pohraničnícku službu. V našom kraji ostali po nich pamiatky v podobe názvov niektorých dedín. Napríklad v lokalite okolo Sekúl boli zrejme usadení Sikuli. Zanechali po sebe nielen názov obce, ale i silný genofond. Stretávame sa tu /Sekule, Moravský Svätý Ján, Závod/ pomerne často s dosť zvláštnym typom ľudí. Sú počernejší, majú mierne vystúpené lícne kosti a veľmi husté, široké čierne obočie. Najviac sa to prejavuje u žien, ktoré majú mierne šikmé oči /arménskeho typu/. Muži sú šľachovití, štíhlych postáv. Hoci sa už skoro 900 rokov miešajú s miestnym slovenským obyvateľstvom, ešte stále u niektorých prevládajú genetické znaky pôvodných Sikulov. Po týchto pohraničných strážcoch dostala pomenovanie i dedinka Stráže /dnes Šaštín - Stráže/.

Plavci sa usadili pod novovzniknutým Plaveckým hradom. Boli kumánskeho pôvodu, bielej pleti a plavovlasí. Preto ich domáce slovenské obyvateľstvo nazvalo Plavcami, hrad pod ktorým sa usadili Plaveckým hradom /jedna z verzií/.

Pečenehovia - Bisseni boli usadení v okolí Piešťan, teda v oblasti vnútornej hranice konfínia.

Územie Veľkých a Malých Levár obývali skupiny lukostrelcov neznámeho etnického pôvodu. Názov obce Leváre, po maďarsky Levár a nemecky Schutzen, nám hovorí dosť o ich pôvodnej funkcii. Slovo Levár pochádza podľa Varsíka z maďarského slova lever - strieľajúci hrad. Nemecké slovo schutzen znamená zase ochranu - štít. Keďže v tých dobách sa strieľalo iba lukmi, boli tu teda etablované nejaké lukostrelecké oddiely.

Územie konfínia neprinášalo uhorským kráľom žiaden úžitok, preto ho začali v 12. - 13. storočí parcelovať na odmeny pre svojich oddaných a verných vazalov. Boli to väčšinou šľachtici so svojimi družinami, ktorí im pomáhali nielen politicky a pri rôznych intrigách, ale sprevádzali ich i pri vojenských výpravách. Ich majetkom bývala často iba vojnová korisť, preto panovníci po úspešne ukončených akciách darúvali, alebo výhodne odpredávali rôzne časti konfínia, ktorého územie už bolo v kráľovskej kancelárii zhruba rozdelené na rôzne majetky, nazývané praedium. Priznané im boli kráľovskými výnosmi väčšinou na "večné časy".

Najstarším listinne známym darovaným /či zakúpeným/ územím v našom konfíniu bol Štvrtocký majetok /dnes Plavecký Štvrtok/, ktorý v roku 1206 kráľ Ondrej II. v dodnes zachovanej listine daroval Alexandrovi, vernému šľachticovi z rodu Hont-Poznan.



Druhým takýmto darovaným územím bolo územie Skalice, ktoré v roku 1217 daroval kráľ Alexandrovmu a Šebušovmu otcovi - nitrianskemu županovi Tomášovi. Neskoršie sa parcelovalo ďalej.

Zemepáni územie konfínia začali osídľovať, vznikali osady, územie sa zaľudňovalo. Život v konfíniu mal svoje pravidlá. Na čele stál župan konfínia - commes confinii, ktorý tu bol neobmedzeným vládcom.

Cez konfínium viedli rôzne cesty ako napríklad cesta z Rakúska do Bratislavy alebo z Moravy smerom na Senicu. Kde boli cesty, tam sa začalo obchodovať. Zo začiatku bol obchod živelný, ale po čase sa začal spravovať podľa určitého poriadku. Kráľ vydal nariadenie, že v konfíniu sa môže obchodovať iba na zvlášť vyznačených - určených miestach, na ktorých vznikli trhové osady. Na čele osady stál richtár, nazývaný faristar, ktorý mal ako zástupca župana konfínia veľké právomoci.

Keďže v roku 1206 štvrtocká trhová osada už dávno existovala, dá sa predpokladať, že tam musela byť už v 12. storočí. Nazývala sa Cheturtuchye /foneticky Četurtuk - Čutertok - Štvrtok/. Obchodovalo sa tu totiž iba vo štvrtok. Spomínaný Alexander dostal osadu i s výnosom trhu. Výnos musel byť lukratívny, lebo v roku 1217 ho kráľ priznal zase jeho bratovi Šebušovi, pričom zeme ponechal Alexandrovi. Na iných miestach v konfíniu okrem trhových osád sa kupčiť nesmelo. V Uhorsku bol veľký nedostatok koní, záprahového dobytka a dobytka vôbec. Na časté vedenie vojenských výprav bolo treba nielen veľa koní, ale aj veľa potravín, preto uhorský kráľ vyhlásil ochranné opatrenia. Kone a voly sa nesmeli predávať za hranice. Nariadil, že v trhovej osade si možno kúpiť koňa iba pre vlastnú potrebu na cestovanie alebo voly na oranie. Kto priviedol koňa do osady na predaj, musel mať od vlastného župana potvrdenie, že je jeho majiteľom. V opačnom prípade bol povinný župan konfínia koňa mu odobrať a kupca zatvoriť, dokiaľ si toto potrdenie neobstará. Po preukázaní vlastníctva ho prepustili, ale koňa mu späť nevrátili. Ak nedokázal vlastníctvo koňa, súdili ho ako zlodeja koní. V bratislavskom mestskom archíve je veľa listov /aj z Kútov/, dosvedčujúcich toto vlastníctvo. Zrejme sa tieto kráľovské dekréty dodržiavali ešte v 15. storočí. Podľa nich, ak chcel v konfíniu obchodovať cudzinec, musel sa dostaviť so županom konfínia pred kráľa, ktorý mu jediný mohol dať na obchodovanie povolenie. Už vidíme, že i vtedy to stálo nejaký groš. Zrejme na tom dobre zarobil aj župan a kráľ určite nedával povolenie zdarma.

Počas niekoľko storočí boli konfíniá úplne osídlené a stratili svoj pôvodný význam.

# Zvoncovité poháre na Záhorí a na Slovensku

*Viera Drahošová*

Okolo polovice tretieho tisícročia pred naším letopočtom sa na Záhorie dostali nositelia mimoriadne zaujímavej a atraktívnej kultúry, jednej z najvýznamnejších eneolitických kultúr podieľajúcich sa výraznou mierou na formovaní doby bronzovej vo veľkej časti Európy. Jej všeobecné datovanie /s miernymi časovými posunmi na jednotlivých územiach/ je stanovené do obdobia 2700 až 2000/1900 rokov pred n.l. Ide o kultúru zvoncovitých pohárov, ktorej stopy východne od rieky Moravy patria doposiaľ k ojedinelým a vzácnym nálezom.

Názov kultúry je odvodený od charakteristických nádob v tvare obráteného zvona, ktoré bývali zhotovené zo špeciálne upravenej hliny a zdobené bohatou kolkovanou výzdobou usporiadanou do vodorovných pásov. Zvoncovité poháre mávali často červený povrch, čo ich výrobcovia dosahovali nanesením tenkej vrstvičky rozotretej krvele.

Výzdobu zdôrazňovalo použitie bielej inkrustácie, čím prišlo k efektnému kontrastu medzi kolkovanými bielo inkrustovanými ornamentami a červenou nezdobenou plochou.

Na vznik tejto kultúry, ktorej trvanie sa

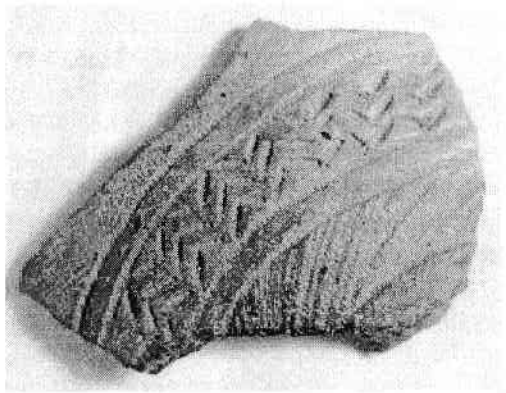

*Črep zvoncovitého pohára z Kopčian*

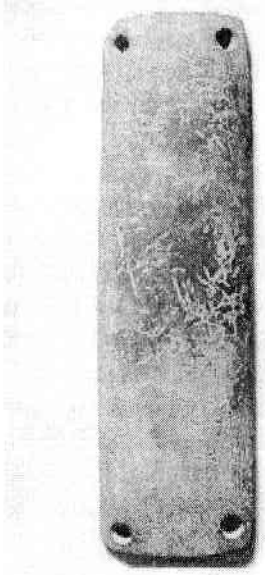

*Nátepná doštička z Kátova*



odhaduje na 500 až 700 rokov, doposiaľ nie sú jednotné názory. V dobe svojho najväčšieho rozmachu vytvorila rozsiahly kultúrny komplex, ktorý sa rozkladal od severnej Afriky, západného pobrežia Pyrenejského poloostrova a Britských ostrovov cez Francúzsko, Taliansko, Sardíniu po územie Beneluxu, Nemecko a Švajčiarsko. V Karpatskej kotline prenikla po Budapešť, odkiaľ sa dostala do Dolného Rakúska a na Moravu. Úspešné prenikanie a šírenie zabezpečovala vyspelá bojová technika s použitím zdokonaleného luku s väčším dostrelom šípov, opatrených štiepanými kamennými hrotmi trojuholníkového tvaru, medených dýk a zrejme i využívaním koní.

Od roku 1966, kedy pracovníci Archeologického ústavu v Nitre zistili hrob kultúry zvoncovitých pohárov v Sládkovičove /Vladár 1969/, neprišlo dlho na území Slovenska k ďalšiemu nálezu, a tým ani výskumu tejto kultúry.

V roku 1990 získalo Záhorské múzeum do svojich zbierok nátepnú doštičku kultúry zvoncovitých pohárov a zistené boli ďalšie nálezy črepov. Na základe toho rozhodla som sa doterajšie /mne známe/ nálezy spolu s niekoľkými doposiaľ nepublikovanými údajmi zhrnúť a zverejniť.

Úvodom je potrebné uviesť, že všetky nálezy s výnimkou spomenutého Sládkovičova, sa kumulujú v oblasti slovenského Pomoravia. Túto koncentráciu možno ešte bližšie vymedziť, pretože jednoznačne ju možno dávať do súvisu s brodmi na rieke Morave. Jeden z nálezov pochádza z bližšie neznámeho miesta pri prechode cez rieku Moravu v Devínskej Novej Vsi /Farkaš 1990, s.135/, ostatné sa našli v blízkosti obce Kátov neďaleko Skalice, v chotári ktorého bol od najstarších dôb brod cez rieku Moravu a tadiaľto prakticky fungovalo prepojenie území po oboch stranách rieky Moravy.

Prvý nález dvoch črepov klasického pohára s červeným povrchom a bielou inkrustáciou pochádzal zo zberu Karola Andela v roku 1933 z polohy Na pláňavách v Skalici. Črepy boli uložené v zbierkach SNM v Bratislave, počas druhej svetovej vojny však boli pri náletoch zničené a nezachovala sa ani ich dokumentácia. Aby sa zistili bližšie nálezové okolnosti, nakoľko bol predpoklad, že ide o hrobové nálezy, robili pracovníci Slovenského národného múzea Na pláňavách časté zbery a v roku 1953 a 1958 i zisťovacie sondy v priestoroch pri "Pláňavskej búde", kde sa ukazovala najvýhodnejšia poloha. Sondy však mali negatívny výsledok a nezachytili stopy hrobov ani osídlenia hľadanej kultúry. V roku 1950 prišlo pri zemných prácach v areáli Závodov valivých ložísk, vtedy novostavba Závodu mladých - Trikota, v Skalici k narušeniu pohrebiska kultúry zvoncovitých pohárov.

Zistené boli dva hroby , jeden so štyrmi nádobami, v druhom nebol zistený presný počet /NS 1923/50 - Ľ. Kraskovská/. O umiestnení týchto nálezov sa

mi nepodarilo získať informácie. Amatérska fotografia nálezov sa zachovala v mestskej kronike, kde je tiež údaj, že sa nález ako majetok Trikoty predbežne uschoval v podniku, kým sa nedá do múzea. Podľa fotografie, zápisov v mestskej kronike a nálezových správ z obhliadky výkopov, pri ktorých boli porušené i hroby zo staršej doby bronzovej, však nemožno s určitosťou vylúčiť, či neprišlo k ich zámene. Ďalšie hroby s najväčšou pravdepodobnosťou toho istého pohrebiska porušili robotníci pri úprave terénu medzi železničnou stanicou a úpätím svahu Kalvárie v roku 1954. Pri náleze nebol účastný archeológ, a preto chýba jeho dokumentácia. Podľa popisu robotníci narazili na kostry, ktorých presný počet nepoznáme. Jedna z nich ležala v skrčenej polohe v hĺbke asi 1,7 m. Hroby obsahovali keramický inventár, z ktorého sa zachránili štyri šálky. Nie je však jasné, či pochádzajú z jedného alebo viacerých hrobov. Ich podrobný popis publikovala Magdaléna Pichlerová a tiež predpoklad, že na základe analógií mohli tvoriť inventár jedného hrobu /Pichlerová 1971, s.65-67, uložené sú v Záhorskom múzeu, č. A 13, 14, 18, 19/.

Podľa výsledkov výskumov pohrebísk kultúry zvoncovitých pohárov na blízkej Morave je známe, že pohrebiská pozostávali len z niekoľkých desiatok hrobov a tvorili obvykle ovál, orientovaný v poludníkovom smere s náznakmi skupín hrobov. Výraznou mierou prevažoval kostrový pohrebný rítus s uložením v skrčenej polohe s rukami pred tvárou, muži na ľavom boku hlavou k severu, ženy na pravom boku hlavou k juhu. Keramika v hroboch bývala spravidla ukladaná v počte 2 až 4 kusy, najčastejšie za nohami. Z keramiky na pohrebiskách takmer 50 % predstavujú džbánky zo skupiny tzv. nezdobenej sprievodnej keramiky, ukladanie iných tvarov bolo zriedkavejšie. Vloženie klasického zdobeného zvoncovitého poháru malo zrejme symbolický význam.

V mužských hroboch sa vyskytujú i kamenné hroty šípov a kamenné nátepné doštičky, ktoré slúžili na ochranu ľavého zápästia lukostrelcov pred zranením pri spätnom údere tetivy luku.

Antropologicky boli nositelia tejto kultúry značne odlišní od domáceho obyvateľstva, mali krátku, širokú, ale vysokú lebku so širokou tvárou s výraznými očnicami a úzkym, vystupujúcim nosom.

Uvedené nálezy zo staršieho obdobia upozornili na prítomnosť kultúry zvoncovitých pohárov v Skalici a novšie nálezy potvrdili, že nejde len o Skalicu, ale i o ďalšie lokality na okolí, ktorých spoločným menovateľom je blízkosť brodu na rieke Morave.

V roku 1982 našiel stály spolupracovník Záhorského múzea MUDr. Adrián Nečas pri svojich pravidelných povrchových zberoch v Kátove, poloha Preschodníky, nátepnú doštičku kultúry zvoncovitých pohárov, zmienku o



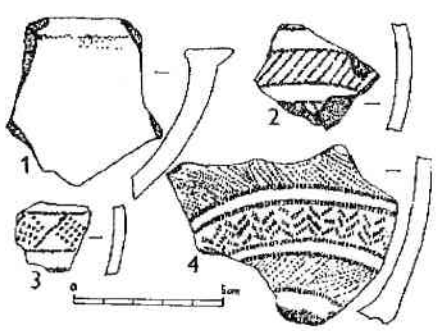

*Črepy zvoncovitých pohárov: 1,2 - z Kátova, 3 - z Vrádišťa, 4 - z Kopčian*

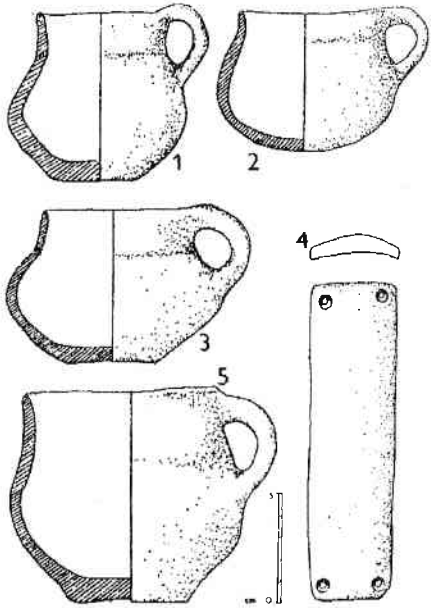

1,2,3,5 - *džbánky z pohrebiska Pri železničnej stanici v Skalici*
*4 - nátepná doštička z Kátova*

náleze publikoval Jozef Bátora / Bátora 1983/.

V roku 1990 nálezca daroval nátepnú doštičku do zbierok Záhorského múzea. Vyhotovená je z ílovca sivej farby /za určenie ďakujem RNDr. Ivanovi Mrázkovi/, povrch má dokonale vyhladený. Doštička je obdĺžnikového tvaru, po šírke konkávne prehnutá, s mierne stenčenými okrajmi a štyrmi kužeľovite prevŕtanými otvormi na prevlečenie remienkov, po dvoch na užších stranách. Rozmery doštičky sú: dĺžka 14,5 cm, šírka 3,9 - 4,2 cm, hrúbka 0,5 - 0,9 cm. Horný priemer otvorov je 0,62 cm, dolný 0,28 cm.

Lokalite, ktorá sa rozkladá na mierne vyvýšenej pieskovej dune východne od obce, sme začali venovať zvýšenú pozornosť. Výsledkom viacnásobných zberov /vykonaných MUDr. A.Nečasom a autorkou príspevku/ bolo postupné zistenie stôp z niekoľkých období praveku a mladších období /paleolit - aurignacienska kultúra, neolit - kultúra s lineárnou keramikou, lengyelská kultúra, eneolit - bádenská kultúra, zvoncovité poháre, neskoré obdobie eneolitu, doba bronzová, halštatská, doba laténska, slovanské obdobie, stredovek/. Jeden z nálezov, okrajový črep z misovitej nádoby, s okrajom vytiahnutým na obe strany a vodorovne zrezaným, zhotovený z jemne plavenej hliny so sivým a tehlovočerveno sfarbeným povrchom, by mohol patriť do inventáru nezdobenej sprievodnej keramiky zvoncovitých pohárov, kde sa vyskytujú misy na nôžkach a cedníky s podobne upraveným okrajom. Zistili sa i kamenné sekerky

eneolitického charakteru, ktoré však nemožno s určitosťou kultúrne zaradiť.Jednoznačným dokladom bol však nález malého čriepku zdobeného zvoncovitého pohára, ktorý našiel Martin Vančo v apríli tohoto roku /asi 300 m od nálezu nátepnej doštičky/. Zhotovený je z hliny s piesčitou prímesou, povrch je svetlohnedý, farba materiálu na lome črepu tmavosivá. Fragment výzdoby pozostáva z kolkovaním vymedzeného pásika, husto vyplneného šikmými vkolkovanými čiarami. Pri okrajoch vidno čiary ohraničujúce ďalšie prúžky výzdoby. Podobný nález sa tomu istému spolupracovníkovi podaril minulý rok v len niekoľko sto metrov vzdialenej polohe Rúbanice, ktorá už patrí do katastra obce Vrádište /Vančo, AVANS 1996/. Spolu s materiálom ludanickej, bádenskej kultúry a črepmi keramiky z 12.-13. storočia našiel menší črep zvoncovitého pohára s povrchom tmavej farby, s fragmentom výzdoby pozostávajúcim z dvoch kosoštvorcov vyplnených šikmým kolkovaním a ohraničených čiarami a negatívnymi pásikmi.

Vzdialenosť oboch miest, kde boli nájdené črepy zvoncovitých pohárov je asi 600 m a nie je preto vylúčené, že nálezy patria k jednej lokalite. Pri súčasnom počte nálezov možno s veľkou pravdepodobnosťou uzavrieť, že tu už nejde o náhodné nálezy, ale že i na ľavej strane rieky Moravy sa stretávame so zásahom tejto kultúry, spojenom s osídlením sa na našom území.

Z roku 1958 pochádza doposiaľ nepublikovaný zberový nález fragmentu zvoncovitého pohára, ktorý odovzdal do zbierok Záhorského múzea začiatkom osemdesiatych rokov PhDr. Jiří Pajer zo Strážnice. Našiel ho v Kopčanoch v polohe Kačenáreň. Opakovanými zbermi na lokalite boli získané črepy z neskorej doby bronzovej a doby slovanskej. Obdobie eneolitu zastupujú ojedinelé kúsky kamennej štiepanej industrie, ktoré však nemožno kultúrne zaradiť.

Črep je zhotovený z jemnej hliny s piesčitou prímesou, povrch je tmavosivý, v hornej časti tehlovočervený, z rozhrania tela a dna nádoby. Zdobený je tromi pásmi výzdoby, stredný tvorí trojnásobná kolkovaná kľukatka, spodný je vyplnený doprava a vrchný doľava naklonenými hustými čiarami, ohraničené sú kolkovanými líniami a rozdelené negatívnymi pásikmi.

Pre doplnenie doposiaľ známych nálezov: pri konzultácii v roku 1988 ma profesor Bohuslav Novotný upozornil, že nepublikovaná /vtedy/ doštička kultúry zvoncovitých pohárov sa nachádza i v zbierkach vtedajšieho Archeologického seminára /študijnej zbierky Katedry archeológie/ Univerzity Komenského v Bratislave. Vyrobená je zo sivej bridlice, so štyrmi dierkami, zachovaná vo dvoch fragmentoch. Jej presnejšia lokalizácia nie je známa, pochádza však z územia Slovenska.



**Literatúra:**

*Bátora,J.: Prieskum zameraný na zistenie sídlisk zo začiatku doby bronzovej. In: AVANS 1983, Nitra 1984, s. 34-37.*
*Drahošová,V.: Vzácny nález z Kátova. In: Záhorie 2/92, s.19.*
*Dvořák,P.: Lid se zvoncovitými poháry, s. 218-232. In: Pravěké dějiny Moravy. Brno 1993, 543 s.*
*Eisner,J.: Prehistorický výzkum na Slovensku a v Podkarpatské Rusi roku 1932 a 1933. In: Sborník MSS 27-28, 1933-34, s.172.*
*Farkaš,Z.: Ich ohniská kryje zem, Bratislava 1990, 144 s. Kraskovská,L.: NS 1923/50, AÚ SAV v Nitre.*
*Pichlerová,M.: K nálezom kultúry zvoncovitých pohárov v Skalici. In: Zborník SNM LXV - 1971, História 11, s. 65 - 70.*
*Vančo,M.: Nové eneolitické nálezy z Vrádišťa. In: AVANS 1996, v tlači.*
*Vladár,J.:Prvé nálezy keramiky kultúry zvoncovitých pohárov na Slovensku. In: Slovenská archeológia 17, 1969, s. 97.*

# Geologické pomery na Záhorí

***Vladimír Hlavatý - Vladimír Štrba***

V tejto časti nášho geologického rozprávania sa bližšie pozrieme na niektoré ložiská, ktoré ovplyvnili život miestneho obyvateľstva na dlhé roky dopredu. V prvej polovici nášho storočia to boli jednoznačne ložiská ropy, ktoré dostali meno po obci, v blízkosti ktorej sa nachádzajú - "Gbelské ložiská".

Nachádzajú sa v severovýchodnej okrajovej časti Viedenskej panvy, na vysokej kryhe farského zlomu. Skupinu tvorí päť ložiskových celkov: Staré pole, Nové pole, A - pole, Farské a Cigánske pole. Z nich najvýznamnejšie sú tri prvé.

Prieskumné práce v priestore Gbelov sa začali v r. 1913 a spolu s otvárkou a ťažbou objavených ložísk, ako i prieskumom širšieho okolia pokračujú v redukovanej miere dodnes. Za toto obdobie sa dosiahol veľký pokrok v oblasti všetkých naftársko - geologických disciplín. S gbelskými ložiskami sú zviazané niektoré metódy, ktoré tu boli prakticky vyskúšané a následne použité pri prieskumnej a ťažobnej činnosti v ďalších oblastiach. V tejto súvislosti je treba spomenúť najmä zavedenie elektrickej karotáže na meranie a vyhodnocovanie vrtov. Táto metóda bola použitá pri prieskume ložiska A - poľa nemeckou firmou DEA v priebehu 2. svetovej vojny. Vlastné karotážne merania vykonávala firma Schlumberger. Táto metóda sa stala nepostrádateľným pomocníkom

ako pri prieskumných, tak aj pri ťažobných prácach. Nemenej významné sú aj výsledky dosiahnuté v ťažobnej činnosti zavádzaním druhotných ťažobných metód, ktoré viedli k podstatnému zvýšeniu vyťažiteľnosti niektorých ložísk ropy (N - pole, A - pole, Gbely). Výsledky dosiahnuté uplatňovaním technických noviniek na gbelských ložiskách sa stali podkladom pre ich použitie pri prieskumných a ťažobných prácach v ďalších oblastiach.

## GBELSKÉ LOŽISKÁ

Roponosným súvrstvím je sarmat, a to piesky vyvinuté v jeho vrchnej a spodnej časti. Vlastné ložiská sú sčasti viazané na vysoké polohy štruktúrnych elevácií a sčasti na litologické šošovky. Prvý vrt situovaný na prieskum plynu v priestore jeho prirodzeného výronu bol, ako sme už uviedli, úspešný. Navŕtal v hĺbke 162 m ropné ložisko, viazané na vlekovú štruktúru poklesnutej kryhy gbelsko - hodonínskeho zlomu. Stratigraficky patrí obzor do vrchného sarmatu a je identický s obzorom Nového poľa objaveného neskôr. No na základe tohto výsledku vyhĺbeným vrtom č. 2 bolo ešte v r. 1914 objavené ložisko Staré pole.

**Schéma Gbelských ložísk**

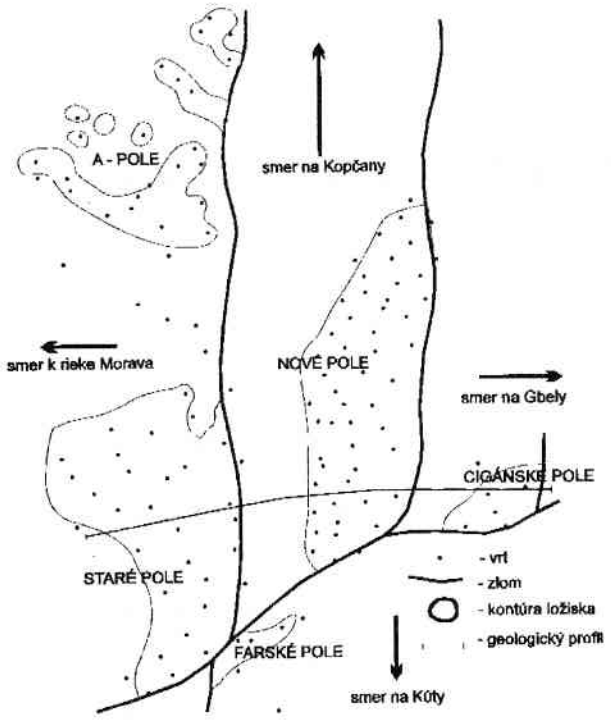


Ložisko Staré pole.

Ložisko leží na vysokej kryhe gbelsko - hodonínskeho zlomu a severného farského zlomu, kde súvrstvie sarmatu tvorí poloklenbu až brachyantiklinálu. Roponosný obzor sa nachádza v priemernej hĺbke 24 m a skladá sa z niekoľkých



vrstvičiek piesku, ktoré sú vzájomne prepojené, takže tvoria jeden hydrodynamický celok o mocnosti okolo 10 m. Ložisko je dlhé okolo 1600 m a široké 1000 m. Jeho otvárka, v rámci ktorej sa vyhĺbilo vyše 160 sond, bola ukončená v r. 1928. Ešte pred jej ukončením bol v r. 1927 vysunutý východným smerom vrt č. 197, ktorým sa objavila južná časť ložiska Nové pole.

Ložisko Nové pole.

Ložisko je viazané na vysokú kryhu zlomu Nového poľa a na krátkom úseku v južnej časti na severný farský zlom. Sarmatské vrstvy stúpajú pod uhlom 3° k zlomu Nového poľa a vytvárajú poloklenbu, ktorá sa v južnej časti opiera o severný farský zlom. Najvyššie polohy poloklenby sú pri zlome Nového poľa. Roponosný obzor patrí stratigraficky do vrchného sarmatu a je uložený v priemernej hĺbke 14 m. Ložisko je 2000 m dlhé a 650 m široké. Svojimi zásobami ropy 960 tis. ton je najvýznamnejším ložiskovým centrom gbelskej oblasti. K jeho otvárke a ťažbe bolo vyhĺbených vyše 300 sond.

Ložisko A - pole.

Toto ložisko je vlastne pokračovaním ložiska Staré pole, od ktorého je oddelené pásmom vyslienenia. I keď jeho štruktúra je viazaná na gbelsko - hodonínsky zlom, nie je roponosnosť jeho pieskov na ňom priamo závislá ako u predchádzajúcich ložísk. Vlastné ložisko A -pole je tvorené šošovkami rôznych veľkostí a tvarov uložených v hĺbke 240 - 290 m. Najväčšia z nich je južná, dlhá okolo 900 m a 300 m široká. Mocnosť roponosného piesku je značne variabilná

**Geologický schématický profil ložiskami Staré, Nové a Cigánske pole**

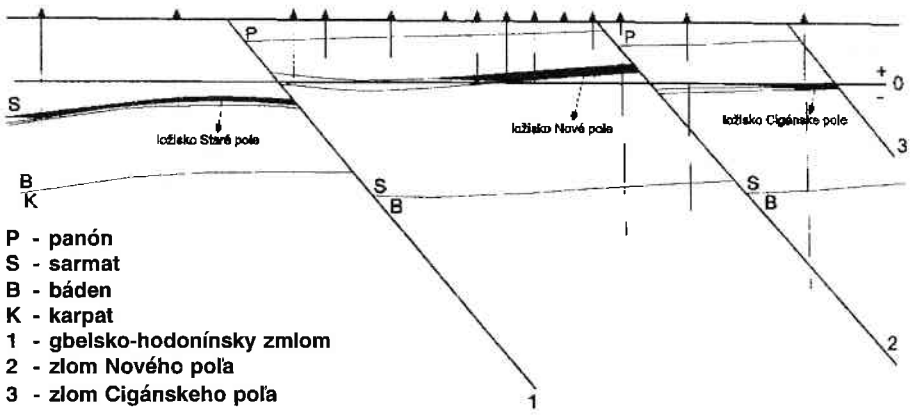


**P - panón**
**S - sarmat**
**B - báden**
**K - karpat**
**1 - gbelsko-hodonínsky zmlom**
**2 - zlom Nového poľa**
**3 - zlom Cigánskeho poľa**

a kolíše medzi hodnotami 0 - 12 m. Prakticky celé ložisko odvŕtali rotačné súpravy a vrty boli merané elektrokarotážou.

Farské pole.

Ložisko vzniklo na poklesnutej kryhe v zóne styku zlomov gbelsko - hodonínskeho a farského. Ropa sa akumulovala v piesčitom horizonte asi 40 m v podloží obzoru Nového poľa a vytvorila ložisko dlhé okolo 450 m a 120 m široké, uložené v hĺbke 260 - 280 m a viazané na pomerne úzku vlekovú zónu zmienených zlomov. Okrem tohoto ropného ložiska sa v 2. sarmatskom obzore zistilo malé plynové ložisko, ktorého zásoby boli odťažené pre druhotné ťažobné metódy na ložisku Nového poľa.

Cigánske pole.

Malé ropné ložisko, veľkosťou a tvarom podobné Farskému ložisku, vzniklo v priestore styku malého odštepného zlomu so zlomom farským. Roponosný piesok je uložený v hĺbke 180 m a jeho mocnosť je do 10 m. Ložisková hornina je tvorená hrubozrnným pieskom s priaznivými fyzikálnymi vlastnosťami.

# Socha Spravodlivosti v Skalici

*/k fotografii na druhej strane obálky/*

***Eliška Kováčová***

V Skalici na námestí Slobody sa donedávna nachádzala nenápadná kamenná socha. Spôsobilo to jej umiestnenie na vrchole atiky na čelnej fasáde historickej budovy mestského úradu, ako aj jej veľmi poškodený stav. Až po sňatí sochy z fasády budovy a po očistení v ateliéri bolo možné všimnúť si z bezprostrednej blízkosti, že socha predstavuje štíhlu mladú ženu odetú do dlhých po členky siahajúcich šiat, s úzkym driekom a s bohato do záhybov riasenou sukňou. Chrbát postavy a celkovú siluetu dotvára hmota plášťa, padajúceho jej z pliec. Postava je komponovaná do kontrapostu s mierne ohnutou ľavou nohou, položenou na knihách zákonov.

Počas odborného reštaurovania na Katedre reštaurovania Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave v školskom roku 1995-96 pod vedením odborného asistenta akad. sochára Jaroslava Kubu sa z torza pokrytého vrstvou



nevhodného a pre kamennú sochu nebezpečného cementového náteru odhalila napriek značným poškodeniam hmoty kameňa, absencii rúk a s minimálnym zvyškom pôvodnej povrchovej úpravy pôvodná krása sochy. Je založená na majstrovskom zvládnutí proporcií a kompozície, kultivovanom vypracovaní detailov a zjednotení kontrastu jemnosti subtílnej bytosti s vážnym poslaním ochrankyne práva a zákona.

*Snímanie Sochy spravodlivosti*

Socha predstavuje alegóriu Spravodlivosti. Svedčia o tom charakteristické znaky, známe aj na iných vyobrazeniach tejto alegórie v histórii výtvarného umenia, napr. na freskách južnej fasády renesančnej radnice v Levoči z roku 1615. Sú to nasledovné znaky: ženská postava s pásom látky cez oči, s knihami zákonov, dvojramennými váhami v ľavej ruke a mečom v pravej ruke.

Nakoľko socha nemala zachované ruky od lakťov po prsty, pristúpilo sa podľa výsledkov štúdia pohybov, modelácie postavy a analógií jej zobrazenia k rekonštrukcii chýbajúcich častí rúk a atribútov. Rekonštrukcia končatín s prináležiacimi atribútmi sa vykonala v záujme skompletizovania skulptúry na vyhotovenie rekonštrukčnej kópie v umelom kameni, ktorá bude plniť úlohu originálu na mieste, odkiaľ bola demontovaná. Originál z pieskovca, oslabený dlhoročným pôsobením poveternostných vplyvov s trhlinami v kameni a nevhodnými sekundárnymi úpravami, nebol už schopný plniť funkciu exteriérovej sochy. Bol preto reštaurovaný konzervačnou metódou, ktorej podstatou je odborne ošetriť a spevniť poškodenú hmotu pamiatky a ponechať ju v stave zachovania t.j. v torzálnom stave. Takto ošetrený originál alegórie je vhodné inštalovať v interiéri historickej budovy radnice - v súčasnosti Mestského úradu v Skalici ako exponát a zároveň ako jej organickú súčasť a symbol.

Skulptúra alegórie Spravodlivosti predstavuje spolu s obnovenou radnicou významnú kultúrno-spoločenskú hodnotu. Je hodnotným kamenosochárskym dielom profesionálneho umelca z obdobia rokoka okolo polovice 18. storočia. Stelesňuje poslanie a význam budovy, aktuálny aj v dnešných časoch. Je potešiteľné, že predstavitelia mesta Skalice, starobylého historického a kultúrno-spoločenského centra Záhoria, dali obnoviť ďalšiu kultúrnu pamiatku mesta.

# Obraz Záhoria v prózach S. H. Vajanského

## Záhorie v románe Koreň a výhonky

## B/ "Dobrý vidiek"

*Eva Fordinálová*

*Svetozár Hurban-Vajanský ako maliar*

Príroda má vo Vajanského prózach dôležité miesto a pri jej zobrazení sa zreteľne prejavuje autorovo maliarske videnie. Ono a dôverné poznanie prostredia sa transformovalo aj do sprostredkovania atmosféry skalických vinohradov: */Lenóra/ hľadela s Rikou oblokom búdy na vinohrady: za nimi prestieralo sa pole až po Rohov. Jeho domy a chrámy veselo trčali v zapadajúcom slnku, vysoká veža, obitá meďou*[1]*, horela ako ďaleká vatra. Pod oblokom trčali holé štekne vinohradov, no bolo už teplo - skorá, až prihorúca jar."*

Vo vinohradoch je už iný svet ako v Rohove: *"A v búde bolo naozaj také ticho ako v hrobe. Drevené okenice boli nahlucho zatiahnuté, takže ani ľahký šum košatých orechov, pred búdou stojacich, nebolo počuť. V úzadí stála prostá posteľ s jedným vankúšom a ľahkým hodvábnym paplónom: pravá protiva jej bohatej, baldachýnovej postele v kúrii. Tu v búde treba žiť po dedinsky ! Tu je oddych i od vospustného prepychu."* A interiér rohovskej búdy koncom 19. storočia vyzeral ako dnešný v skalických búdach /až na zmenu osvetlenia/: *"Dve strearínové sviece osvetľovali mäkkým svitom vinohradnú izbu. Po stenách boli nalepené obrázky ilustrovaných vydaní, to už starodávny zvyk, viseli koštúre, lieviky, točky, na stole stáli fľaše, poháre, tanier so syrom, už trocha zaschnutým. Drevené slovenské stoličky so srdcami, vyrezávanými v operadlách, stáli okolo stola ako nemé síce, ale akoby čujúce bytosti. Z políc hľadeli nadol džbánky, živo ornamentované, poháriky - páni v búdach napodobňúvali sedliacke okrasy."*



Vo vinohradoch však aj treba tvrdo, po sedliacky robiť: *"Skálie zosypalo sa z rígy"*,[2] *pomyslela si Lenóra. Rígy sú kamenné hroble a pyramídy zo skál, ktoré pilní vincúri namáhavo vyberajú z viníc a ukladajú na kopu."* Pre to len samotný pobyt v búde pokoj neprináša: *"Mier nie je v búde, pol hodiny vzdialenej od šumiaceho mesta - mier je len v duši. A toho v Lenóre nebolo. Myška, hladná na syr, kamenček zošuchnutý z rígy postačí, vzbudiť srdce k otrasom a hruď k búrnemu vlnobitiu."*[3] A tým Vajanský naznačil, kde treba hľadať "korene". Mimo "zlého" mesta, v "dobrom" sedliackom prostredí. A "najpevnejšie" korene sú v skalistej pôde Brezovej pod Bradlom a okolia.

Vlastne v každom z Vajanského románov možno hovoriť o jednom topograficky "pevnom" mieste, pri ďalších už optike ubúda na ostrosti. Týmto "zaostreným" miestom v románe Koreň a výhonky je Lipová. Jednoznačne v nej možno spoznať Brezovú pod Bradlom nielen podľa tu pôsobiaceho seniora Lipovského, ktorým je /podľa vlastného priznania Vajanského/ Ján Pravoslav Leška, ale aj podľa prírodného prostredia, kroja i regionálnych prekáračiek: *"... v kraji rozšírený vtip o Lipovanoch, že nikdy doma neboli, ani nebudú, a to ani len na súdny deň."*[4] Popis taktiež presne zodpovedá aj etnograficky, napr.: *"Krátku suknicu mala cele žltú, to jest novú, lebo nefarbené sukne lipovské len zanova udržujú žltú farku konopnú: sukňa mala tisíc jemných, umele prešovaných záhybov..."*, resp.: *"Aksamietový živôtik, so striebornými, filigránovými záponami, prosté biele rukávce - jednoduchý, tak rieknuc triezvo-suchý kroj lipovský pristal šumnej postave."*

Brezovej zodpovedá aj prírodné prostredie, napr. vrch Ostrež:[5] *Snežný kužeľ Hradovej pnel sa nad Lipovou ako hromozvod - končiar vrchu, ostrý sám sebou, zostrila ešte viac drevená kartografická pyramída...Pod Hradovou tiahli sa husto horou zarastené kopce v čistej, snehovej plachte, len miestami pretrhnutej zráznymi skalami."* Ale na Brezovú poukazuje aj vnútorné sociálne prostredie: *"Znal celú Lipovú ako svoju chyžu, všetky glejárne, garbiarne, všetky stupy, mlany, dielne boli mu dobre známe..."* Predmestiu Zárieče zodpovedá v Brezovej Závodie, Vrábelskému mlynu "Na chudobke" mlyn Durkech a potok Lipovka je totožný s Brezovským potokom /riekou/. Patriarchálna rodina Drevanských sa genealógiou nápadne podobá rodu Fajnorovcov, do ktorej sa privydala sestra Vajanského starého otca Samuela Jurkoviča Judita.[6]

A Ján Drevanský, ktorý sa "odštiepil" od brezovských - lipovských Drevanských, usadil sa v Koričnom /a "oplanil sa" i národne/ zodpovedá i národným "oplanením" Jánovi Fajnorovi, odštiepenému a žijúcemu v

brezovských kopaniciach Na Prašníkoch.[7]

Koričné, v ktorom sa po Lipovej a Rohove odohráva tiež podstatná časť deja, však podľa románových indícií nie sú brezovské kopanice, ale ide o Deberník /Horný a Dolný, fíliou i odministratívne patriaci k Prietrži/: *"Dedina bola rozložená naširoko, po kopaničiarsky, ťažko bolo určiť, kde sa začína pravá dedina a kde prestáva: roztratené dvory bez centra, kde nebolo ani fary, ani kostola, ani školy, ba ani krčmy."* V prospech Deberníka hovorí aj prírodné prostredie: *"Koričné ležalo v kraji zvlnenom pahorkami, ale preto dosť úrodnom. Akoby nevysoké, ale široké, podzemnou silou rozhojdané vlny morské razom stvrdli a premenili sa na zem. Boli i menej úrodné fľaky, pieskovité, ale hojne obrastené borovými lesíkmi alebo miešanými hôrkami s rozmanitým stromovím, dodávajúcim kraju zvláštny krajinársky ráz."* Susedná obec Kráľová, kam chodili Koričňanci "do školy i do chrámu", je Prietrž.

V tomto "dedinskom" prostredí sa obyvateľstvo usilovalo svojou zanovitosťou maďarizácii čeliť - i historicky - *"...raz, na Jozefa, povstala tu neďaleko v dedinke myšlienka slovenského povstania"*[8], i v románovom čase Koreňa a výhonkov: *"Zopár rokov protivila sa Kráľová uzurpácii, a menovite fília Koričné nechcela ani počuť o novom farárovi" /maďarónovi/, tu pretrvávali spomienky na hrdinské časy hurbanovského dobrovoľníckeho povstania: "Nožmi sme išli proti puškám, kosami proti kanónom ...Boli časy, boli ...Netriasli sme sa pred každým vyslaným panákom, ale mali sme vodcov svojich...", resp.: "V tribunáli sedel, keď Svatíka vešali..."*[9]

Bez zmeny v názve zostávajú lokality Záhoria, ktoré administratívne dostali zo "zlatých miest" názov iný: *"Tabuľa je tabuľa... Však Nemci pred rokmi pokrstili náš Barvínek pod Bielou horou ‚Aloisenbergom, /šéf kraja volal sa Alois/ a dali čiernožlté tabule s týmto nápisom na úpätie pohoria i hore na hrebeň. Ale Barvínek zostal Barvínkom a furmani brávali prípinku z Jablonice nie na Aloisenberg, ale na Barvínek, a s Jabloničanmi sa dorozumeli po slovensky."* Teda aj na Záhorí platilo - psi brešú a karaván tiahne ďalej. Vajanský sa v kapitolách Nová viera a Nová mánia dotýka aj problému vysťahovalectva a sektárstva, ktoré výrazne poznamenali najmä oblasť Myjavskej pahorkatiny /oba fenomény motivuje sociálne i národne/, čím ešte väčšmi "zakorenil" svoj román do konkrétneho prostredia. Aj keď sa usiloval o "typ", toto poznanie umožňuje plnšie pochopenie jeho ideológie. A to isté možno tvrdiť aj o románe Kotlín.

## POZNÁMKY:

*[1] Ide o vežu kostola u Milosrdných, ktorá bola zrejme v čase Vajanského skalického pobytu čerstvo obitá, dnes je už zájdená medienkou. Zároveň treba vysloviť počudovanie nad Vajanského*



*príkrym hodnotením, lebo napriek nepochybnému maďarónstvu sa Skalica stáva aj centrom národného života na Záhorí, tu si vytvorili aj svoj "národný kultúrny salón" jeho sesternice - sestry Jurkovičové: Anna a Emília /vydatá Boorová/.*

*[2] V Skalici sa síce tento názov nepoužíva, ale sú tu rígle - jarky vo vinohradoch.*

*[3] Citáty sú z vydania: Sobrané diela S. H. Vajanského, zväzok XIV. Martin 1943 /podľa vydania z roku 1908/.*

*[4] Pozri rovnaký záznam o Brezovanoch u Š. Jansáka: "Súdny deň vraj nemôže byť prv, až všetci Brezovania budú doma." - Život Štefana Fajnora. Bratislava 1935, s. 14.*

*[5] Vajanský uvádza oba vrchy popri ceste - Hradovú a Zámok /Ostrežˇ a Baranec/, ale väčšiu pozornosť sústredil na Ostrežˇ, uvádza aj jeho vulkanický pôvod.*

*[6] Janšák, Š.: Život Štefana Fajnora, s. 16.*

*[7] Za prototyp k postave arch. Mojmíra Kladného, ktorý z tohto rodu pochádzal, sa všeobecne považuje arch. Dušan Jurkovič /Vajanského bratanec/, ale Vajanský tu "rodinne" skombinoval viaceré črty aj so Štefanom Fajnorom.*

*[8] Išlo o schôdzku slovenských národovcov 19. marca 1848 u J. M. Hurbana v Hlbokom.*

*[9] Pavol Svatík, mlynár z Malého Koválovca /s F. Kapitánom/ bol 18.10.1848 popravený preto, že odišiel s Hurbanovou proklamáciou do Skalice, kde ho za "poburovanie" odsúdil kossutovský štatariálny súd.*

Za odborné konzultácie ďakujem Mgr. M. Fuňákovej, Mgr. A. Holej, M. A. Ilenčíkovej a PhDr. M. Zajíčkovej.

# P. Vševlad Gajdoš OFM a regionálny výskum na Záhorí

*Ladislav Kačic*

Jednou zo základných vlastností františkánov je popri chudobe, zakotvenej už v regule sv. Františka /1223/, už akosi tradične aj veľká pracovitosť, usilovnosť /hoci heslo "Ora et labora" - "modli sa a pracuj" mala vo svojom erbe iná rehoľa sv. Benedikta/. Typickým príkladom tejto františkánskej usilovnosti, vytrvalosti a zároveň skromnosti bol P. Vševlad Gajdoš /1907 - 1987/. Rodák z Veľkej Mane sa stal už ako 17-ročný františkánom v Trnave, roku 1929 maturoval na skalickom gymnáziu a po štúdiách teológie /i knihovedy/ a vysvätení na kňaza vyučoval okrem iného na františkánskom gymnáziu v Malackách /1938 - 1946/. Možno teda bez nadsádzky povedať, že vzťah k Záhoriu si páter Vševlad vytvoril tak trochu aj zásluhou františkánov. Preto sa regionálnemu výskumu venoval predovšetkým z hľadiska svojej rehole: bol -

*P.Vševlad Gajdoš (uprostred) a jeho vlastnoručný podpis*

časovo - po P. Celestínovi Lepáčkovi /1905 - 1955/ a P. Létovi Danišovičovi /1898 - 1975/ najvýznamnejším slovenským františkánskym historikom tohto storočia a prevzal úspešne od nich štafetu. Tak ako jeho predchodcovia si od mladosti počas dlhších či krátkodobých pobytov v jednotlivých františkánskych kláštoroch "mapoval" situáciu v prameňoch, v knižniciach, veď to bola popri františkánskom kňazovi jeho druhá profesia, dokonca možno povedať - profesia nielen v zmysle "profesionality", ale v istom /prenesenom/ zmysle slova "profesia" ako "sľub rehoľníka".

Základnú štúdiu Františkáni na Záhorí publikoval P. V. Gajdoš už roku 1938 v Sborníku Spolku záhorských akademikov I, teda výskumy začal už veľmi skoro. A venoval sa im vlastne celý život, aj v čase, keď jeho rehoľa bola nútená po roku 1950 spolu s ostatnými prejsť do "ilegality": františkánske kláštory v Skalici a v Malackách patrili k predmetom trvalého - a všestranného - záujmu pátra Vševlada. vzácnym historickým knižniciam venoval odborné popularizačné texty i viaceré samostatné štúdie, ktoré patrili a patria k základným prácam slovenskej knihovedy: Skalické inkunábuly /1972/, Doplnky k súpisu skalických tlačí /1963/, Z dejín františkánskej knižnice v Skalici /1968/, Františkánska knižnica v Malackách /1943/ a ďalšie. P. V. Gajdoš delil neskôr svoje záujmy rovnomerne medzi knihovedu, historiografiu, literárnu vedu, hudobnú vedu, ba čiastočne zahŕňali i jazykovedu, dejiny filozofie a iné oblasti výskumu. Aj tento univerzalizmus je typickou črtou františkánskeho vzdelanca. Páter Vševlad predstavoval veľmi všestranného, erudovaného historika so širokým vzdelaním, dôsledného, korektného /opravil mnohé tradované omyly/, ktorý sa nedokázal pretvarovať či štylizovať do podoby



"všeznalca", ale bez váhania skončil svoju štúdiu tým, že svoj objav necháva na dôkladné zhodnotenie a analýzu povolanejším, napríklad hudobným či literárnym historikom.

Ako príklad môžu poslúžiť početné Gajdošove práce o skalickom P. Paulínovi Bajanovi /1721 - 1792/, významnom hudobníkovi, skladateľovi a kazateľovi 18. storočia. Páter Vševlad nadviazal na výskumy svojho staršieho rehoľného spolubrata P. C. Lepáčka a vo viacerých štúdiách podal takmer vyčerpávajúcu biografiu, zosumarizoval Bajanovo rozsiahle dielo v hudobných zborníkoch a rukopisoch kázní, dovtedy roztratené na rôznych miestach, po mnohých kláštoroch. Tieto výsledky znamenali novú etapu bajanovského výskumu tak pre hudobnú ako aj literárnu vedu a nepochybne obohatili i regionálny výskum na Záhorí. Možno na ne nadväzovať bez obáv i dnes. Podobnú "brázdu vyoral" P. V. Gajdoš aj v prípade mnohých ďalších františkánov, hudobníkov, literátov, filozofov, ktorí pôsobili na Záhorí: P. Jána Abrahámffyho, P. Edmunda Beňoviča, skalických rodákov P. Imricha Terchoviča a P. Patrícia Veselého a ďalších. Venoval sa však aj takým témam, ako Memorandum a františkáni v Malackách, Sedliacka revolúcia v Malackách roku 1820, Poľský humanista L. Lubowiecki v Skalici alebo Sväté schody pri františkánskom kostole v Malackách a pod. Problémov Záhoria sa dotýka aj v iných štúdiách, napríklad o F. Lisztovi, konkrétne jeho otcovi, ktorý bol krátko františkánskym terciárom v Malackách. Tieto, ale aj mnohé ďalšie práce pátra Vševlada Gajdoša sa stretli so živým záujmom verejnosti, niektoré dokonca i v zahraničí. Tak jeho odkaz prerastá nielen regionálny výskum Záhoria, ale zostáva záväzkom i pre ďalšie generácie.

# Náš rozhovor s Pavlom Hallonom

*Dlhoročným spolupracovníkom Záhorského múzea v Skalici a istý čas aj členom redakčnej rady časopisu Záhorie je MVDr. Pavol Hallon, ktorému sme položili niekoľko otázok.*

*Úvodom sme sa ho spýtali na jeho životopis:*

Narodil som sa 4. septembra 1925 v Sobotišti v habánskom dvore v habánskej katolíckej škole, kde

bol môj otec riaditeľom. Svoje rodisko som si zamiloval a každoročne som v ňom trávil celé školské prázdniny.

Po piatich rokoch otec dostal miesto v Senici ako organista a riaditeľ tamojšej rímsko - katolíckej školy. Tam som si vychodil i ľudovú školu. Gymnaziálne štúdiá som započal v Malackách a keď otca preložili do Skalice, prestúpil som do skalického gymnázia, kde som v roku 1944 maturoval. Po maturite som začal študovať na Prírodovedeckej fakulte Slovenskej univerzity a keď sa otvorili hranice, prestúpil som na Vysokú školu veterinárnu do Brna. Štúdiá som skončil v roku 1950 a o rok som promoval po zložení doktorských skúšok a napísaní dizertácie.

Ako mladý veterinárny lekár začal som pracovať v umelej inseminácii hospodárskych zvierat a v roku 1953 som odišiel do terénnej praxe do Malackého okresu. Usadil som sa v Gajaroch, kde som bol vyše 9 rokov. Potom som išiel bývať do Malaciek, kde sme si postavili rodinný dom. Bývam tam podnes a v Malackách bývajú a pracujú i moji dvaja synovia. Dcérka učí v neďalekom Rohožníku, takže sme blízko seba.

Písať som začal už ako gymnazista a prvý môj článok vyšiel v Našej mládeži, keď som bol oktávanom. Väčšina mojich článkov sa sprvu týkala filatelie, potom prišlo na rad poštovníctvo - jeho dejiny, teda poštová história.

Keď dnes spisujem moju bibliografiu, zisťujem, že som napísal vyše 400 článkov, ktoré boli uverejnené v 36 časopisoch, rôznych katalógoch, bulletinoch ap. doma i v zahraničí (Poľsko, Taliansko).

Samostatné práce:

1. Poštovníctvo na Záhorí /tri vydania 1980, 1980, 1988/
2. Pamätnica 65. výročia františkánskeho gymnázia v Malackách /1982/
3. Z dejín Malackej farnosti /dve vydania 1993 a 1995/
4. Z dejín obce Kuchyňa /dve vydania 1994 a 1995/
5. Gajary /1996/
6. Sprievodca kostolom Nepoškvrneného počatia Panny Márie v Malackách /1995 - skladačka/
7. 400 rokov prvej školy v Malackách /1996 - skladačka/
8. Kalendár Staré Malacky /1996/

Do tlače sú pripravené Monografia obce Láb a Dejiny františkánskeho chrámu Nepoškvrneného počatia v Malackách

*Na titulných stranách viacerých vlastivedných a historických prác, ako i na stránkach časopisov sa stretávame s vaším menom. Pôvodným zamestnaním ste veterinárny lekár. Odkedy sa venujete tejto činnosti a ako ste sa k nej dostali?*

Ako veterinárny lekár potreboval som po namáhavej dennej práci, akou



veterinárne lekárstvo je, relaxovať. Tým relaxom bola história a filatelia. Už ako malý chlapec som sprevádzal pri vykopávkach v sobotištskom habánskom dvore pána Heřmana Landsfelda - kapacitu na habánov. V habánskom dvore som trávil všetky svoje školské prázdniny medzi rodinou (temer všetci sme boli rodina) a denne som počúval z úst starších rôzne udalosti z habánskych dejín. Chcel som však vedieť viac, preto som čítal z histórie, čo som mohol. V ľudovej škole som odoberal časopis Devín - vlastivedné čítanie, ktorý uverejňoval množstvo historických článkov, povestí, fotografií a listín. To všetko som hltal. Mám všetky čísla zviazané a veľmi rád sa v nich hrabem ešte i dnes. Stále mi majú čo povedať. Bol to skvelý časopis, veľa ma naučil. Môžem teda povedať, že história ma zaujíma od tej doby, čo som sa naučil čítať.

*Z vašich prác je zrejmé, že vám rukami prešlo úctyhodné množstvo archívneho materiálu a že ste preštudovali množstvo listín, kroník a odbornej literatúry. Okrem značnej trpezlivosti a erudície sú pri tom potrebné i jazykové znalosti. Z akých jazykov prekladáte?*

Štúdium archívnych materiálov vyžaduje bezpodmienečnú znalosť hovorenej latinčiny a nemčiny. Škoda, že pri výuke latinčiny na gymnáziu sa venovalo viacej pozornosti Tacitovi a podobným klasikom a hovorená latinčina (hovorím jej kuchynská) bola popoluškou. Ale získali sme aspoň určitú slovnú zásobu, na ktorej sa dalo slušne stavať, takže preklady starých kroník, matrík, vizitačných protokolov, fundácií a p. mi nerobia ťažkosti.

Nemčina mi už dnes nerobí problém, i keď sa gymnaziálna výuka mohla tiež viacej zamerať na konverzáciu. Prekladám veľa i z poľštiny, pretože neustále študujem poľské poštovníctvo a mám v Poľsku veľa priateľov. Poľštinu používam i pri korešpondencii s filatelistami v Litve.

Ako dobrý žiak nášho nebohého milovaného profesora pátra Emanuela Cubínka ešte stále veľmi dobre komunikujem v taliančine, čo je skôr hobby, lebo ju pri historickom štúdiu nepotrebujem. V poslednej dobe prekladám so slovníkom i z estónčiny, lebo z Estónska dostávam filatelistickú literatúru. Je to veľmi ťažká ugrofínska reč, ktorá má úplne inú gramatickú skladbu, než na akú sme zvyknutí.Mám však "jazykové bunky", zmysel pre cudzie reči. Chýba mi znalosť maďarčiny v takom rozsahu, aby som nemusel používať slovník. Každý historik by ju mal ovládať, pretože je v nej písané množstvo potrebnej literatúry.

*V ktorých archívoch ste už študovali pramene k Záhoriu a kde sú najkoncentrovanejšie?*

Pramene k Záhoriu som študoval hlavne v Okresných archívoch v Skalici a v Modre, v Oblastnom archíve v Bratislave, v Archíve mesta Bratislavy, v

Slovenskom národnom archíve a v Univerzitnej knižnici. Najlepšie údaje k dejinám poštovníctva som našiel v skalickom archíve, ktorý som navštevoval počas niekoľkých rokov. Preštudoval som všetku mestskú korešpondenciu od najstarších listov, na základe čoho som napísal svoju prvú väčšiu publikáciu Poštovníctvo na Záhorí.

V Oblastnom archíve v Bratislave sa nachádzajú najlepšie údaje k dejinám poľnohospodárstva a feudalizmu (urbáre, staré daňové súpisy, staré katastrálne mapy, pečate obcí a pod.) Je to štúdium na celý život, toľko je tam materiálu, hlavne z tereziánskej a jozefínskej doby. Mestský archív v Bratislave obsahuje najväčšiu zbierku stredovekých listín na Slovensku. Našiel som tam husitské listy zo Záhoria, dokonca i list kráľa Vladislava Jagellonského písaný "v poli pri dedinke Malacky" i ochrannú listinu Ľudovíta Veľkého pre kupcov z Čiech, ktorou im povoľuje, že môžu ísť do Bratislavy cez Malacky.

V Ústrednom archíve majú zasa na negatívoch kópie listín uhorských kráľov, na ktorých sú prvé zmienky o obciach na Záhorí z roku 1206. Takže prameňov je dosť, len ich treba vyhľadávať a študovať.

*Ktoré obdobie a ktoré témy vás priťahujú najviac?*

Najviac ma priťahuje história zrodu okolitých obcí, teda raný feudalizmus na Záhorí. Objasnil som si nejedno biele miesto z dejín Záhoria, čomu sa málokto venuje, hoci je v archívoch toľko materiálu. Mladých odrádza hlavne neznalosť latinčiny.

Ďalej ma priťahuje história husitov - bratríkov na Záhorí, ktorá je známa iba úzkemu okruhu vedcov a nie je popularizovaná. O to sa práve snažím. Chcel by som dopracovať túto kapitolu do širšieho záberu. K bádaniu o tomto období patrí i rozširovanie si vedomostí o záhorskom konfíniu a živote v ňom. Je to ešte stále veľmi neprebádaná kapitola, hoci sa mi už veľa vyjasnilo a vyjasňuje. Nachádzam nové a nové pramene, z ktorých skladám mozaiku a život v konfíniu dostáva jasnejšie kontúry. Veľmi mi pritom pomáha univerzitná knižnica, kde je množstvo starých časopisov, v ktorých sú rôzne články o objavoch v tejto oblasti. Čítajú sa ako román, no nakoniec dávajú pekný ucelený obraz.

Preštudoval som dôkladne i dejiny reformácie na Záhorí. Malačania boli veľmi prekvapení, keď som reformáciu v Malackách a na Plaveckom panstve podrobne opísal v publikácii o Malackej farnosti. Mnohí obyvatelia svoju históriu a vznik mesta spájali len s pálffyovským panstvom.

*Čo pokladáte za najzávažnejší objav vo svojom bádaní?*

Predošlou odpoveďou čiastočne odpovedám i na túto otázku. Azda najvážnejším objavom boli pre mňa ako poštového historika neznáme poštové



trasy Záhorím, najmä trasa Bratislava - Trnava - Skalica, o ktorej sa nevedelo. Tým som si zodpovedal i na otázku, ktorú som položil ešte v knihe o záhorskom poštovníctve, či bola pošta skôr v Skalici alebo v Holíči. Zistil som, že v Skalici.

Za najväčší objav považujem ochrannú listinu Ľudovíta Veľkého pre českých kupcov. Hoci jej existenciu historik a bádateľ ing. Janšák popieral, jej originál sa nachádza v archíve mesta Bratislavy.

*Zaoberáte sa aj filateliou. Odkedy a v akom rozsahu?*

Filateliou sa zaoberám od tej doby, čo som sedával otcovi na kolenách a prezeral album, v ktorom mal africké známky Nyassi s obrázkami žiraf, zebier, nosorožcov a Vascom de Gama. V ľudovej škole som už začal zbierať známky samostatne a ako dospelý som presedlal na poštovú históriu, ktorej holdujem podnes. Je to najkrajšia časť filatelie, lebo hovorí o našej minulosti, o živote za starých čias. Založil som si zbierku poštovej histórie na Záhorí, za ktorú som dostal na Svetovej filatelistickej výstave PRAGA 88 pozlátenú medailu. Podarilo sa mi zozbierať až 85 % odtlačkov všetkých poštových pečiatok používaných na Záhorí. Samozrejme, že zbieram Slovensko, Česko a vymieňam si známky s filatelistami baltických štátov. Doteraz som sa venoval hlavne zbieraniu poľských známok. Pretože začali vydávať veľké množstvo finančne náročných známok, zbierku som uzavrel, hoci som súdnym znalcom pre posudzovanie pravosti poľských známok.

Ako juryman zúčastňoval som sa na medzinárodných výstavách nielen doma, ale i v zahraničí, ako člen bývalého Predsedníctva ÚV Zväzu československých filatelistov zúčastňoval som sa i podpisovania medzinárodných zmlúv. Dnes som členom Rady zväzu slovenských filatelistov, členom komisie znalcov a predsedom Klubu filatelistov v Malackách.

*Dlhé roky ste malackým kronikárom, koľko konkrétne? Aká je hlavná zásada pri tejto činnosti? V súčasnosti by bolo možné nazvať vás i kronikárom južného Záhoria. Kde vidíte najväčšie medzery v bádaní, kde by sa mala sústrediť najväčšia pozornosť?*

Malackým kronikárom som už 10 rokov. Stará kronika mesta sa stratila, bolo treba začať písať novú, v ktorej bol posledný záznam o udalostiach spred 40 rokov. Preto pripájam do kroniky každoročne Prílohu, v ktorej opisujem podrobnejšie určitú kapitolu z dejín mesta. Napr. kapitolu o poľnohospodárstve, Pálffyovcoch, spolkoch, históriu všetkých podnikov mesta, veľmi podrobnú históriu veterinárnej služby v meste i na okolí v storočnom trvaní, železnice, poštu ap. Takže niektoré ročníky majú i vyše 200 strán. Nie som kronikárom južného Záhoria, tak ďaleko nejdem. Robím hlavne Malacky a okolie po Stupavu. Je však potrebné, aby sme do mozaiky dejín Záhoria zhrnuli všetko

a je toho ešte veľa. Najväčšie medzery sú v nedostatku záujemcov. Nebyť niekoľko nadšencov na dedinách - prostých ľudí, mnohé by sa vytratilo. Dobré by bolo poveriť vysokoškolsky odborne vzdelaného mladého človeka, ktorý by sa permanentne dejinami Záhoria zaoberal, svoje poznatky publikoval a nahradil prestárlu garnitúru novou, mladou. V Malackách pre túto prácu ideálne podmienky nemáme. Múzeum sa reštituuje, kultúrny dom musel načas uvoľniť svoju budovu pre okres. Môžeme len dúfať, že sa časom všetko vyrieši k lepšiemu.

*Ako veterinárny lekár ste sa zrejme často stretávali i s ľudovým liečiteľstvom, poverami a asi vás neobišli ani veselé zážitky. Nepripravujete niečo z tejto oblasti?*

Každú metódu z ľudového liečiteľstva som si preveril a niektoré i s úspechom používal. Veľa som sa naučil od starých kováčov. Používal som ich rady, hlavne pri chirurgickom ošetrovaní konských kopýt a ďasien. Hoci ich vysoká škola neuznávala, mne sa v praxi dobre osvedčili.

Veselých zážitkov z mojej veterinárnej profesie mám veľa. Spracoval som ich v podobe noviel. Jeden seriál vyšiel v časopise Chovateľ s výbornými karikatúrami p. Javorského, druhý v Roľníckych novinách. Mali veľký úspech. Potešilo ma, že sa tam mnohí, najmä Gajarčania, medzi ktorými som dlhé roky pracoval a žil, spoznali. Spracúvam ďalšie príhody, pripravujem ich na publikovanie. Snáď sa mi podarí ešte za môjho života nájsť nejakého sponzora, ktorý ich vydá. Parafrázujúc svojho anglického kolegu Herriota, ktorý napísal svoje príhody pod názvom "Čo sa zverolekárovi nemalo stať" píšem príhody "Čo sa zverolekárovi naozaj stalo".

*A nakoniec: ako sa to dá stihnúť - preštudovať, zhromaždiť a spracovať také množstvo materiálu? Máte ešte aj iné záluby?*

Ako to všetko stíham? Nuž dobre. V archívoch, či Univerzitnej knižnici nájdený materiál si dávam xeroxovať a študujem ho doma. Ak je to možné, knihy si požičiavam domov, čím ušetrím čas na cestovanie. Pokiaľ som mal auto, cestoval som /na vlastné trovy/ autom, čím som tiež získal veľa času. Niekomu zaberá veľa času televízia. Ja si vypočujem správy, niekedy pozerám pekný film, mám rád prírodopisné alebo historické seriály, najviac času však venujem histórii nášho regiónu. Treba na to mať dobré rodinné zázemie a pochopenie. To doma mám. Manželka mi robí dokonca všetky korekcie. Jazdila so mnou i po výskumných cestách, keď som navštevoval po celom Záhorí starých poštárov a hľadal po povaloch vyhádzané archívne dokumenty. Materiálu som nazhromaždil veľa, ale i veľa spracoval. Teraz ma ešte čaká spracovanie množstva fotografií z mojich ciest, lebo fotografovanie bolo mojím druhým veľkým hobby.



*Vaše krédo alebo odkaz čitateľom.*

Moje krédo je: "Nezahodiť ani jednu informáciu o našej minulosti, vyfotografovať, čo sa ešte dá, spracovať a uložiť, nepohrdnúť ničím, lebo nevieme, kedy sa môže niektorá zo zdanlivo nepotrebných informácií zísť a zapadnúť do bieleho miesta histórie.

*Za rozhovor ďakuje Viera Drahošová.*

# Na Jána v Závode

*Peter Vrablec*

Svätojánska noc. V mnohých krajoch bola považovaná za neobyčajnú, magickú, ba až zázračnú. Bludičky, zázračné bylinky, poklady, bosorky na krížnych cestách, to všetko k nej patrilo. V Závode mal letný slnovrat tiež svoje čaro.

*Štefan Zajíček: Božia muka v chotári obce Závod smerom na Tomky, 1997. Tuš, drievko.*

Na Svätojánsku noc sa mládež z dediny poschádzala na krížnych cestách pri Božej muke, ktorá ešte i dnes stojí pri ceste smerom na Tomky. Nanosili drevo a večer zapálili oheň, okolo ktorého sa sústredili mládenci, dievky, ale aj deti. Rodičov vidno nebolo, no bolo možné stretnúť tu zopár starších ženičiek. Neprišli sem len zo zvedavosti, alebo dať pozor na deti a mládež. Boli to ženy, ktorým sa narodili buď mŕtve deti, alebo im zomreli skôr, než ich stihli pokrstiť. V Svätojánsku noc prišli sem k ohňu medzi mladých a tým najmenším rozdávali sladkosti. Do neskorej noci tu bolo veselo, vrava a krik sa rozliehali až do dediny. Mládenci predvádzali svoju šikovnosť

preskakovaním ohňa, niektorí pravda iba slovne, iní sa skutočne pred dievkami vytiahli. Nešikovia sa ako vždy postarali o smiech, takže dobrá nálada sa udržiavala až do polnoci. Potom sa oheň nechal pomaly dohorieť a všetci sa so spevom rozchádzali domov.

# POVESŤ Starý kríž

*(vypráva M.H.)*

Keď idete od Senice cez Rybky k Radošovciam, príjdete už skoro na "oreskom vrchu" ku krížu, pri chodníku, ktorý vedie do Smrdák. Tento kríž je ovšem z novšej doby, ale za dávnych časov stával tu hrubo tesaný kamenný kríž, ktorý nemal pamätníka, no rozpadol sa ešte na začiatku minulého stoletia a istý čas stálo to miesto pusté. Jeden kameň z toho starobylého kríža nachodí sa ešte v ktoromsi dome v Rybkách a slúži za lavicu pred chalupou.

*Štefan Zajíček: Cesta, 1997. Tuš, drievko.*

Bol to vlastne len kameň v podobe kríža hrubo otesaný a na kamennom základe postavený, bez všetkých znakov, bez písmeny, bez letopočtu.

O tomto kríži zneje nasledujúca povesť, známa už len tým najstarším ľudom v okolí. Očul som ju vyprávať ešte roku 1864, keď som sa v prázdninách tadeto túlal:

V hostinci na rynku v Senici stavil sa mäsiar z Holíča a preratoval si peniaze, ktoré mal na zakupovanie dobytka, ale poneváč sa mu nič netrafilo, chcel sa domov vrátiť, alebo inokam obrátiť. Bolo to už odpoludnia a dlho sa nemohol baviť, aby ešte aspoň do Radošoviec prišiel na noc.



Jeho počínanie neušlo tam prítomnému chlapíkovi a myseľ tohoto opanovala nezriadená chtivosť peniazí. Chlap odíšol ešte pred mäsiarom a čakal na označenom mieste pod mohútnym dubom. Vtedy bol ešte oreský vrch porastlý lesom. Bolo už skoro tma, keď mäsiar ta prišiel. Chlap si aspoň myslel, že je to mäsiar, bo zďaleka videl beleť sa jeho zásteru a v ruke silnú palicu.

Zbojník ukryl sa za strom a číhajúc pripravil sa ku krvavému činu. Je zimnične rozčulený. Kroky sa blížia, chodec blíži sa bezstarostne, asnáď sa teší na domov. Koľkokrát už konal túto cestu a obyčajne v noci. Už je tu, kde zbojník číha. Jako dravý vlk vrhnul sa na blížiaceho a ubožiak s roztrepanou hlavou zrútil sa na zem. Vypustil na mieste dušu.

Vrah dal sa hneď šatstvo zabitého prekutávať, ale peniazí u neho nenašiel, len vo vačku pol druha groša. Čudoval sa a zdálo sa mu to byť nemožným. Dychtiac po peňazoch, obrátil mrtvého, ale hrúza jako sa ulaknul. Nebol to mäsiar, ale murár z Radošoviec, ktorý pracoval v Senici a teraz ponáhľal sa domov iste pre zásoby potravín.

Zbojník zmiznul v lese, smerom ku Smrdákom. Tu sa ráno náhodou dozvedel, že mäsiar chcejúc si zblížiť, neišiel orešským vrchom, ale cez Smrdáky rovno do Radošoviec, kam ešte do noci dorazil.

Murára našli ráno formania a odviezli ho do Rybiek, kde ho pochovali a na miesto vraždy kameníci senickí postavili ten neumele tesaný kamenný kríž. Vrah nebol vypátraný. Ale pomsta Božia ho predsa zastihla. Po rokoch šiel tou istou cestou, asnáď ponajprv od tej vraždy. O kríži nič nevedel. Stalo sa, že nadišla búrka a veľký leják sa spustil. Chlap hľadal útočište pod tým istým dubom, kde sa bol predtým skrýval. Tu zarachotil hrom, blesk ožiaril krajinu a kríž sa zabelel pred zrakom vraha. Tento omámený a zmyslov zbavený myslel, že vidí ducha murárovho, s výkrikom dal sa utekať dolu vrchom, vlasy mu dúpkom stávali a pri každom blesku mienil vidieť postavu murárovu. V divom úteku nedal pozor, sošmiknul sa na blativej silnici, sadnul k zemi a zrovna na pokraj zmoly, ktorá sa popri silnici doposiaľ tiahne, tam sa prehodil a dolu do zmoly sa zrútil. Polámal si obe nohy a ruky, k tomu niekoľko žebier a vo veľkých bolästiach strávil tu celú noc. Ráno ho našli ženy, ktoré išli na hríby. Bol ešte na toľko pri sebe, že povedal, čo sa s ním stalo a že on zabil toho murára. Vo veľkých bolästiach potom dokonal. Vraha zahrabali potom na tom istom mieste, kde dušu vypustil. Nemal ale v zemi pokoja. Prišli psi v noci, mrtvolu vyhrabali a rozniesli po okolí.

*(Prameň: Zo starých časov. Sbierka povestí a odkazov z okolí Malých Karpát. Sosbieral: Ferdinand Dúbravský)*

# Balónová pošta

*Marián Náhlik*

Od prvej verejnej ukážky letu balóna bratov Montgolfierovcov, ktorý bol vypustený z trhoviska vo francúzskom meste Annonay 4. júna 1738 už uplynulo veľa rokov. Balón sa vtedy vzniesol do výšky 1830 metrov a preletel vzdialenosť 1,6 km. V 1. svetovej vojne už balóny vytlačili lietadlá a vzducholode. Niekde sa ešte používali na prieskum.

O netradičnom použití balónov sa dozvedáme z úradného listu Nitrianskej župy z 19. februára 1915 - obežníka podžupana, ktorý sa dochoval vo fonde Not. úradu v Holíči. Uvádza sa tam, že počas uzavretia vojska ruskou armádou v pevnosti Přemysl bude pošta určená pre rodinných príslušníkov odoslaná takým spôsobom, že balíky obsahujúce polnú poštu zavesia na balóny a tie vypustia z pevnosti. Nálezca balónu je povinný zvesiť balík s poštou a doručiť ho na najbližší úrad. Nálezné za odovzdanie bolo desať korún. Pre tento cieľ každý balík obsahoval prehlásenie, podľa ktorého mal zodpovedný úrad nálezcu odmeniť a odovzdanú poštu podať na najbližšej pošte. Úradu malo nálezné vyrovnať ministerstvo vojny c. a k.

Teraz sa nám to všetko zdá ako perlička, ale pre vojakov v pevnosti Přemysl to bola tvrdá realita. A nakoniec ani nálezné nebolo na zahodenie. Či sa však taký balík s poštou niekde na Záhorí skutočne našiel, sa už asi nedozvieme.

*Prameň:*
*ŠOKA Skalica: Not. úrad Holíč 1915.*

# SPRÁVY

## Spomienková slávnosť na Dr. Andreja Radlinského

Medzi najvýznamnejšie osobnosti Slovenska minulého storočia nesporne patrí i kňaz, kazateľ, spisovateľ, publicista, vydavateľ, jazykovedec, národovec, organizátor spolkového života Dr. Andrej Ľudovít Radlinský. Narodil sa 8. júla 1817 v Dolnom Kubíne. Jeho matka bola neterou Antona Bernoláka. Po štúdiách a kňazskej vysviacke bol kaplánom v Budíne, Štefultove, Zlatých Moravciach, Banskej Štiavnici. Jeho zásluhou začali vychádzať Pešťbudínske vedomosti, vydával časopis Cyril a Metod a Katolícke noviny. V roku 1854 prvý krát vydal knihu Náboženské výlevy, ktorá sa používa dodnes. Zaslúžil sa o vznik Matice slovenskej a predovšetkým



Spolku svätého Vojtecha. Skalický rodák F.V.Sasinek sa o ňom v nekrológu vyjadril: "Zaiste my všetci tu prítomní pred Bohom a svetom vydať musíme to svedectvo, že žiaden z nás nemá tých zásluh o Cirkev a školu, o vlasť a národ, ktoré má v Pánu zosnulý Dr. Andrej Radlinský." Pri príležitosti jeho nedožitých 70. narodenín píše Jozef Škultéty v Slovenských pohľadoch: "Otcovia slovenskí, zaveste si v domoch obraz Andreja Radlinského a vy, matky, modlite sa pred ním, aby duch jeho prebýval vo vašich deťoch !"

Pri príležitosti 180. výročia jeho narodenia 21. a 22. júna 1997 sa za účasti zástupcov Národnej rady SR, Mininisterstva školstva, Ministerstva kultúry, predstaviteľov náboženského života, Matice slovenskej, Spolku svätého Vojtecha, Okresného úradu Senica, obce, základnej školy v Kútoch, mesta Dolný Kubín a mnohých občanov konala v Kútoch spomienková slávnosť na Dr. Andreja Radlinského, ktorý tu účinkoval ako farár od roku 1861 až do svojej smrti 26. apríla 1879.

Začala sa prepožičaním čestného názvu Základná škola Dr. A. Radlinského škole v Kútoch, pokračovala výstavou sprístupňujúcou obrazovou formou jeho život a dielo. Vyvrcholením osláv bola slávnostná svätá omša, ktorú s dekanom Antonom Kebisom a miestnym farárom Bohumilom Mikulom celebroval predseda SSV, biskup Peter Dubovský. V kultúrnom dome potom nasledovala spomienková akadémia, v ktorej žiaci miestnej školy v scénke od Mgr.Jozefa Mikuša priblížili púť prarodičov dnešných Kúťanov v roku 1863 na Velehrad, ktorú zorganizoval Andrej Radlinský pri príležitosti tisíceho výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Na žiadosť Andreja Radlinského zložil k tejto príležitosti F. V. Sasinek pieseň Duša kresťanská, zvelebuj Boha za to, že nám dal Cyrila a Metoda. Viac než trinásťročný Radlinského zápas o založenie Spolku svätého Vojtecha priblížilo prítomným umelecké pásmo Dom na skale od riaditeľa SSV PhDr. Štefana Hanakoviča. Na oslávach účinkoval miestny spevokol Schola Cantorum pod vedením Antónie Palkovičovej. V nedeľu oslavy pokračovali slávnostnou svätou omšou, ktorú slúžil dolnokubínsky farár Alfonz Letanovský, krojovaným sprievodom, koncertom dychových hudieb a zábavou na miestnom štadióne.

*Ľudovít Košík*

## 700 rokov prvej písomnej zmienky o Lopašove

Dňa 5.7. sa uskutočnili v Lopašove oslavy, na ktorých si okrem sviatku Cyrila a Metoda pripomenuli obyvatelia 700. výročie prvej písomnej zmienky o obci. Oslavy boli spojené so stretnutím lopašovských rodákov. Keď sa predpoludním začali slávnostnou bohoslužbou, kapacita kostolíka nestačila a jeho okolie zaplnilo množstvo domácich i hostí, mnohých v lopašovskom kroji. V sprievode sa potom zúčastnení presunuli na miestny cintorín, kde si pozreli ukončenú stavbu domu

smútku a položili kvety na hroby blízkych. V materskej škole bola sprístupnená výstavka pôvodných krojov, náradia, bytových textílií, dobových fotografií a súčasných výšiviek lopašovských žien. Oslavy pokračovali v kultúrnom dome, kde

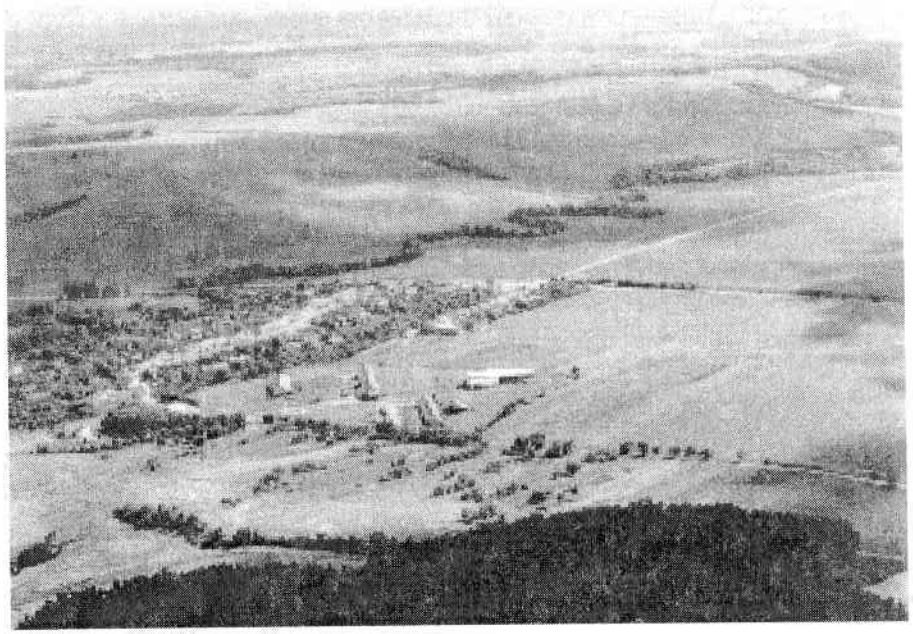

sa po slávnostnom obede konal program, v ktorom miestni obyvatelia mladej i strednej generácie predviedli, ako sa u nich zachovali a aké boli kedysi zvyky počas sviatkov a iných významných príležitostí v priebehu roka.

Pri príležitosti osláv uviedli v Lopašove i monografickú publikáciu o svojej obci, ktorá vyšla ako príloha nášho časopisu číslo 3. Oslavy boli spontánne, starostlivo a pekne pripravené. Svojou prirodzenosťou a srdečnosťou potešili každého zúčastneného.

*-dra-*

## Storočný POSOL

V dňoch 4.-6. júla 1997 usporiadali obec a rímskokatolícky farský úrad Veľké Leváre spolu s redakciou časopisu Posol oslavy 100. výročia založenia časopisu Posol Božského srdca Ježišovho.

Začali sa v piatok 4.júla svätou omšou za odberateľov a rozširovateľov Posla,



po nej sprievodom na cintorín k hrobu vdp. A.M. Melíška. V sobotu ráno sa pri kultúrnom dome konal habánsky jarmok a na habánskom dvore sa uskutočnila pobožnosť fatimskej soboty s omšou v pôvodnej habánskej kaplnke. O 16.hodine bola vernisážou v kultúrnom dome otvorená výstava fotografií z histórie a súčasnosti obce Veľké Leváre a časopisu Posol, ktorá potrvá do konca augusta. Záverom bola v nedeľu po slávnostnej omši posvätená pamätná tabuľa na budove miestnej fary.

Zakladateľom časopisu Posol Božského srdca Ježišovho bol Adolf Michal Melíšek, /29.8. 1854 Radava - 9.4.1917 Bratislava, pochovaný vo Veľkých Levároch/ náboženský spisovateľ a redaktor. V roku 1877 bol vysvätený za kňaza, neskôr sa stal administrátorom fary v Plaveckom Štvrtku, od roku 1895 farárom a od 1898 dekanom vo Veľkých Levároch. V júni 1897 založil časopis Posol, ktorého bol zároveň vydavateľom, redaktorom a do ktorého prispieval mnohými článkami. Bol dobrým kazateľom a staral sa o rozvoj školstva a vzdelávanie mládeže.

Pri príležitosti výročia časopisu bola vydaná a počas osláv uvedená nová publikácia Veľké Leváre autora Milana Hromníka. Práca podáva množstvo materiálu predovšetkým k histórii obce. Po krátkom geografickom začlenení sa autor venuje najstarším dejinám obce,vývoju vlastníckych pomerov a postupnému hospodárskemu vzrastu poddanskej obce na mestečko. Pozornosť venuje pamiatkam /habánsky dvor, kaštieľ, pranier/ ako i dejinám školstva, spolkom, podnikom a iným inštitúciám, ktoré fungovali vo Veľkých Levároch. Podrobne je spracovaná časť venovaná dejinám farnosti ako i sakrálnym pamiatkam a drobnej sakrálnej architektúre, ktorých, ako sa z publikácie dozvedáme, bolo dosť: farský kostol,habánska kaplnka, kaštieľska kaplnka, evanjelický kostol, synagóga, kláštor Hubertinum, cintoríny, sochy, kríže. Prácu dopĺňa súpis osobností z Veľkých Levár a osobností, ktoré v nich pôsobili. Záver je venovaný predstaveniu časopisu Posol a jeho zakladateľa. Publikácia vo formáte A4 s farebnou obálkou má 71 strán.

*-dra-*

## 600 rokov kostola v Dojči

História farnosti a kostola v Dojči siaha až do roku 1397. Jednoloďová gotická stavba kostola ani po prestavbách v 17. a 18. storočí nestratila svoj starobylý výraz. Centrálne postavenie v histórii regiónu mala dojčianska farnosť aj v nasledujúcich storočiach, keď tu pôsobili ako správcovia farnosti také významné osobnosti ako Michal Štvrtecký /1665 - 1673/, Ignác Plechschmiedt /1830 - 1840/, Ján Pavelka /1855 - 1876/, Pavel Príhoda /1879/, Pavel Blaho starší /1884 - 1899/.

Obnovená slávnosť sviatku Božského Srdca Ježišovho / Bratstvo Božského Srdca Ježišovho je doložené už na začiatku 20. storočia/ 8. júna tohto roku bola pre všetkých veriacich Dojča i okolia vhodnou príležitosťou na pripomenutie si tohto významného výročia. Tak ako v minulosti veriaci všetkých generácií sprevádzali kňaza a mládež nesúcu sochu Božského Srdca Ježišovho ku krížu v časti Vieska, kde pri poľnom oltári celebroval svätú omšu miestny farár vdp. Anton Hrebík, ktorý v slávnostnej homílii pripomenul prítomným históriu chrámu a jeho význam pri šírení základného princípu kresťanstva - Božej lásky, ktorá sa má realizovať v láske k blížnemu.

*M.Z.*

## Levárky

V týchto dňoch, pri príležitosti 620. výročia prvej písomnej zmienky o obci, vyšla vo vydavateľstve LIEČREH Bratislava, publikácia Toni Gútha a Heleny Gúthovej Levárky.

Autori na 330 stranách zasvätene a pútavou formou zoznamujú s históriou i súčasnosťou obce na Záhorí, dnes znova patriacej do okresu Malacky, Malé Leváre. Text vhodne dopĺňa 275 fotografií, z ktorých mnohé sú farebné, fotokópie dokumentov, rukopisy, erby a množstvo dostupných pečiatok. Je to vzácne dielo, s akým sa dnes stretávame len ojedinele. K jeho napísaniu iste viedla autorov láska k rodnej obci, k ľuďom v nej žijúcim, z nej pochádzajúcim a všetkým, ktorí majú dobrý vzťah k životu v nej. V úvode konštatujú, že každá práca je ovplyvnená dobou, v ktorej vznikla a orientáciou svojho autora, a aby nebolo potrebné zložité analyzovanie pri rozbore ich hodnotení, postojov a záverov, priznávajú sa k tomu, že sú Levárčania, katolíci a Slováci.

Vydaniu knihy predchádzalo dlhoročné zhromažďovanie materiálov, z prameňov v obci, v rozličných archívoch, včítane zahraničných, v múzeách i výpovedí pamätníkov.



Osobitne cenné sú časté citácie v miestnom nárečí. Autori sa pokúšajú priblížiť a zakonzervovať mnohé písomné materiály, ale i spôsob života, práce a zábavy. Všetko to pozitívne a pekné, čo ešte nám bolo dopriate pri rodičoch a starých rodičoch zakúsiť a vidieť, vrátane ich melodickej reči sa pred našimi očami veľmi rýchlo prepadá do stratena.

Kniha je rozdelená do mnohých častí, opisujúcich rozličné oblasti života od najstarších období až po dnešok. Začiatok patrí nálezom kostí a zubov mamuta a slona lesného a ďalších zvierat, ktoré boli odkryté pri ťažbe štrku v chotári obce. Po opise prírodných podmienok nasledujú opisy archeologických nálezov a doklady o najstaršom osídlení. Osobitnú kapitolu tvorí rok 1377, kedy bolo listinou ľudovíta Veľkého z 15.mája 1377 územie Malých Levár a Gajár darované grófom Tomášovi a Petrovi synom Petra, syna Šebeša zo Sv.Jura. Po opise historických udalostí nasledujú časti venované škole, priebehu prvej svetovej vojny, remeslám, hospodárskym stavbám, pečeniu chleba, úpravám chotára, pohraničnému styku s Rakúskom, prvej republike, druhej svetovej vojne, podmienkam života v obci po vojne, poľnohospodárstvu, farnosti, kostolu, sochám, činnosti spolkov, životu obce v tomto období, hasičom, združeniam, kultúre, divadlu, telovýchove, kroju, liečiteľstvu, šutrovni, priezviskám, časopisom a novinám. Obsah knihy vhodne dopĺňa niekoľko zaujímavostí zo života v obci a kapitola venovaná rodákom. Záver tvorí kapitola naša reč, v nej je okrem popisu a hláskoslovia uvedených niekoľko povestí, ľudových piesní, príslovní a porekadiel. Je doplnená nárečovým slovníkom.

V časti opisujúcej farnosť v Malých Levároch okrem zoznamu kňazov, ktorí v nej od jej založenia v roku 1823 pôsobili, sú uvedené i životopisné údaje jednotlivých farárov a väčšinou aj ich podpis a fotografia. V tejto kapitole tiež nájdeme životopisné údaje a fotografie kňazov a rehoľných sestier z obce pochádzajúcich, či majúcich tu svoje korene. Časť Pamäti autori preberajú z knihy dlhoročného farára v Kuklove Viliama Mitošinku Pamäti kňaza, udalosti viažúce sa k Malým Levárom počas nepodareného prechodu cez rieku Moravu za hranice pri proticirkevných opatreniach v roku 1951.

Autori udávajú 213 prameňov, ktoré boli použité pri zostavovaní práce. I z toho vyplýva, že sa jedná o rozsiahle dielo. Je to cenný dar Levárčanom i všetkým, ktorým táto obec z rozličných dôvodov prirástla k srdcu, ale i všetkým, ktorých zaujímajú ťažké životné podmienky našich prarodičov, ich statočný zápas o prežitie, životná múdrosť vychádzajúca z viery, ktorú si po stáročia chránili a odovzdávali z generácie na generáciu.

I zo slov autorov je možné vycítiť nostalgiu z toho, že na bohatý spoločenský život v obci, v nie až tak vzdialenej minulosti, dnes toho málo nadväzuje. Iste je to dôsledok minulého obdobia, kedy bola zaradená medzi obce zánikové, a kedy prekážala pravá kultúra, ba ani pravdivo o minulosti nebolo možné informovať, ale aj vplyvu elektronických médií a dnešnej apatie k spoločenskému životu.

Knihu je možné zakúpiť si na obecnom úrade v Malých Levároch.

*Ľudovít Košík*

# ZÁHORIE

vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, geografii a kultúre Záhoria

Vydáva Záhorské múzeum Skalica

**Zodpovedný redaktor:** PhDr. Viera Drahošová
**Výkonný redaktor:** Mgr. Peter Michalovič
**Redaktori:** Mgr. Vladimír Petrovič, PhDr. Mária Zajíčková, PhDr. Viera Drahošová
**Technický redaktor:** Jozef Vaníček
**Tajomníčka redakcie:** Margita A. Ilenčíková
**Reprofoto:** Ján Pardubský
**Redakčná rada:** PhDr. Eva Fordinálová, CSc., RNDr. Ján Hrbatý, Mgr. Michal Kalamenovič, Branislav Kolény, Mgr. Ľudovít Košík, Ing. Alena Machová, Mgr. Miroslav Minďáš, PhDr. Konštantín Palkovič, CSc., Mgr. Eva Pernecká, Mgr. Vladimír Štrba, PhDr. Štefan Zajíček
**Predseda redakčnej rady:** PhDr. Mária Zajíčková

R.Č.OU 10/91. Vychádza 6 x ročne. Časopis v okresoch Skalica a Senica rozširuje prostredníctvom svojich stánkov PNS.
**Objednávky a predplatné 66,-Sk zasielajte na adresu:**
**Záhorské múzeum**, nám. Slobody 12,
909 01 Skalica, č.t. 64 4230, 64 4253
fax: 0801/644253

Časopis **Záhorie** v roku 1997 vychádza s finančným prispením Štátneho fondu kultúry Pro Slovakia

Tlač obálky: **ADUT-ADOX** , a.s., Skalica
Litografie: **Grafobal** , a.s., Skalica
Sadzba: **TASTE**, Senica
Tlač: **TLAČIAREŇ DURLÁK**, Senica

# Záhorie

Vydáva Záhorské múzeum Skalica
- vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, geografii a kultúre Záhoria
4/97 Ročník VI. cena 8,- Sk